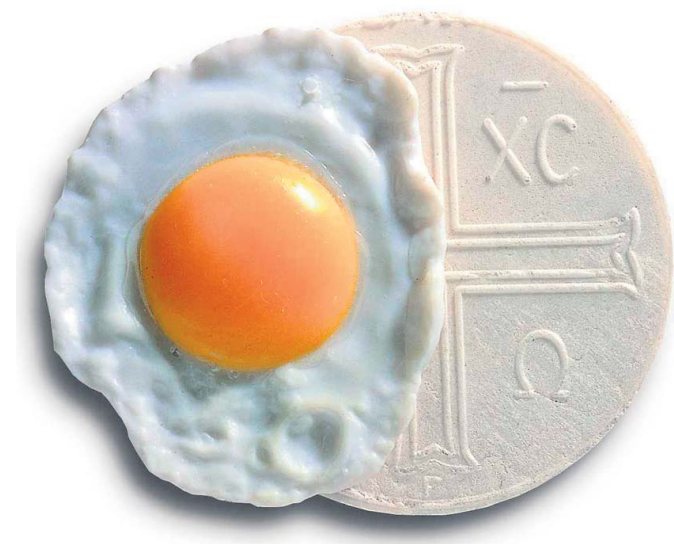

Llibertat vigilada?

Reflexions al voltant
de la mesura judicial de la llibertat vigilada
en l'àmbit de la legislació de menors

Joan Brossa, 1983

A les paraules demano camins
que ens assenderin les noves petjades.

Uns altres llavis que deixin carmí
en els vidres extrems de vells miratges.

Noves mans, llengua nova, nous sentits.

Uns nous camins excavats sang a sang.

Als nous camins demano una altra sang
que els recorri exaltada, nua, nova.

Que en violenti els límits i els avencs,
que forci cledes i tancats, que ens dugui
resclosa enllà, tenyint el calendari
d'una altra festa sense déus ni fat.

Una sang nova dins de venes noves.

És a la sang que demano uns ulls nous ...

Maria-Mercè Marçal, 1984

Autors i autores

Lourdes Artero Fidalgo
Isabel Castro Degara
Albert Fages González
Núria Gimó Altés
Txema Linazasoro Usabiaga
Antonia Lovillo Horrillo
Vicky Molinos Hernández
Teresa Sáiz García
Ma.Jesús Tejero Malandía

Contacte

llibertatsvigilades@gmail.com

Agraïments

P. Riesco, Ma. A. Rodríguez, C. Steinbrüggen,
M. Riesco, M. Sierra i A. Riu

Sumari

o - Introducció	12
I - Adaptació legislativa de la mesura de Llibertat Vigilada	14
II - Desenvolupament del contingut de la Llibertat Vigilada	16
a) Inici del procés: instauració, contextualització, comunicació i ordenació	16
b) Significació del delictes	18
c) Àmbits-àrees-nuclis d'intervenció / estratègies educatives per a cada àmbit	20
d) L'entrevista	23
e) Identitat, grup d'aparença, individuació	25
f) Posicionament del professional	26
III - Acció socioeducativa	27
a) Al voltant de la intervenció	27
b) Metodologia i pla de treball	29
c) Avaluació	31
IV - Informació	33
a) Pertinença, prevenció, contrastació i filtratge de la informació	33
b) Confidencialitat - seguretat en la informació - drets del menor	35
c) Informació no escrita	36
d) Informació escrita	37
V - Dubtes / propostes	39

Prefaci

La reflexió sobre el sistema penal a l'era del populisme punitiu

Albert Sales i Campos

Professor de Sociologia i Criminologia (UPF i UdG)

Per desgràcia, són mals temps per a les reflexions pausades i serenes sobre l'administració de justícia i el sistema penal. Als estats occidentals, l'àmbit del control del delictes s'ha convertit en un camp de batalla ideològic en el que les decisions polítiques es prenen a cop de titular de premsa i de competició entre els partits polítics per mostrar la seva cara més inflexible i la seva mà més dura als seus potencials votants.

A jutjar pels debats polítics i mediàtics, hom pot pensar que ens envolten milers d'éssers perillosos disposats a robar les nostres pertinences o agredir-nos gratuïtament. A jutjar pels continguts de campanyes electorals i pels debats previs a l'aprovació de mesures com el recentment anunciat enduriment del codi penal, sembla que "els delinqüents" s'aprofiten d'un sistema tou i permissiu que facilita que, en cas d'anar a petar en un calabós, l'assassí de torn surti en poques hores per la mateixa porta per on ha entrat. No obstant, la realitat té poc a veure amb el sensacionalisme televisiu o amb la recurrent repetició dels tòpics sobre els barris de segregació o les minories ètniques. En aquest entorn de populisme punitiu, la influència de les i els professionals del sistema penal en la configuració de les polítiques de control i rehabilitació ha estat decreixent.

A partir de finals dels 70 s'estén la pèrdua de confiança en la capacitat rehabilitadora del sistema penal que havia caracteritzat l'evolució del camp del control de la delinqüència durant l'època daurada dels Estats del Benestar. El declivi de l'ideal de la rehabilitació, com va anomenar Francis Allen al seu llibre de 1981 aquesta confiança hegemònica en la capacitat de la intervenció socioeducativa, va deixar pas a discursos molt més retributius i punitius.

A partir dels anys vuitanta, la ideologia dominant dels sistemes penals nord-americà, britànic i centre-europeus deixa de basar-se en arguments correccionalistes, deixant pas a discursos retribucionistes i de minimització del risc.

Tot i no seguir la mateixa trajectòria, l'Estat espanyol també s'influència per l'ideologia dominant als sistemes penals anglosaxons. En conseqüència, el sistema espanyol ha de sumar aquestes influències al fet d'haver quedat marginat de l'època daurada dels Estats del Benestar i d'arrossega una forta influència de la justícia franquista. Els recurrents enduriments del sistema penal no han respost a cap increment real de la delinqüència. Mentre les enquestes de victimització mostren un descens progressiu de la delinqüència, el populisme punitiu impulsa i legitima successius enduriments del codi penal.

L'últim pas d'aquest camí és la proposta que l'actual ministre de justícia, Alberto Ruiz Gallardón, va anunciar per adaptar el codi penal socialista de 1995 a la delinqüència del segle XXI. No és casual que s'anuncii a bombo i platerets un increment de les penes per a aquells que comenten crims que generin especial repulsa social just després de "resoldre" un cas d'assassinat a dos menors que ha estat tractat de manera "especialment repulsiva" pels mitjans de comunicació del país. Una oportunitat així no es pot desaproveitar: quin rival electoral podria atrevir-se a qüestionar que s'endureixin els càstigs a repugnants homicides de nens? I per a la immensa majoria de votants es tracta d'una mesura positiva en pro de la seva seguretat i la dels seus fills i filles.

En aquest context, generar espais de debat centrats en la rehabilitació, la inserció laboral i funció educativa del sistema penal és un repte irrenunciable. Aquest text suposa un esforç de reflexió al voltant de la Llibertat Vigilada en la justícia juvenil. De replantejament d'una me-

sura eminentment educativa que la praxi pot convertir en una pena clarament retributiva. Les mateixes persones professionals són les que identifiquen les mancances i manifesten els seus dubtes a partir de la praxi diària. Es tracta d'un document marcat per una profunda preo-

cupació per la trajectòria vital dels menors als quals les persones professionals acompanyen, pels riscos d'etiquetament que perceben en la relació entre els operadors jurídics i els nois i noies i pel rebuig al mantra de que res funciona contra la reincidència.

Preàmbul

La libertad gestionada

Dr. Norberto Ferrer

Metge psiquiatra, psicoanalista i psicoterapeuta

Desde el año 1974 hasta la actualidad, he supervisado diversos equipos de centros de salud, de hospitales y equipos EAIA y CSS, etc.

En el año 1989 y hasta el año 2005 fui supervisor de un equipo de DAMs (Delegados de Asistencia al Menor) de Medio Abierto de Barcelona, del Departamento de Justicia de la Generalitat de Catalunya.

El supervisor es un profesional externo a la Institución, que está menos implicado en las relaciones político-administrativas propias de cualquier cargo fijo y en las relaciones erótico-agresivas de cualquier medio laboral. El supervisor hace trabajar, cataliza el trabajo del Equipo y de cada uno de los profesionales, que son quienes ponen la rúbrica a sus actos. La finalidad de dicha supervisión consiste en el análisis de las relaciones personales, las acciones y las estrategias educativas, la utilización de los recursos y cómo incide todo esto en los menores atendidos y en sus familias.

Los objetivos marcados por el Equipo de DAMs en la supervisión son: reflexionar sobre el propio trabajo, analizar acciones, detectar y resolver disfunciones, evaluar las estrategias y las intervenciones socioeducativas y unificar —que no uniformar— criterios de intervención. El supervisor, a fin de afrontar estos objetivos, modera y canaliza el debate, puntúa, pregunta, ayuda a pensar y a hablar, promueve la participación de todos y realiza una devolución de la sesión a todo el Equipo.

En general, los usuarios con los que se trabaja —los menores y sus familias— atraviesan una situación de desamparo psicológico, social, cultural y económico muy grave. Son personas marginadas, desahuciadas y condenadas por su propia situación, que transgreden las leyes establecidas.

LA TRANSGRESIÓN

El acto de transgresión es tan viejo como el mundo. Ya podemos apreciarlo en el Génesis, primer Libro Bíblico, donde el mito de los orígenes lo sanciona como inicial. Pero ni el delito ni su delincuente se pueden concebir fuera de la sociedad que habitan. Todas las sociedades contienen una ley positiva, sea esta tradicional o escrita, de costumbre o de derecho. También todas las sociedades poseen todos los grados de transgresión que define el delito. En todas las sociedades se manifiesta la relación entre el crimen y la ley a través de castigos que requieren, para su realización, el asentimiento subjetivo de sus miembros.

LA RESPONSABILIDAD

Es a este asentimiento subjetivo del riesgo y del castigo que implica delinquir, ya sea del individuo o del grupo, a lo que se designa en nuestra sociedad como responsabilidad. Por tanto, es un acercamiento y una asunción por parte del sujeto de la responsabilidad de sus actos, para así conseguir una adecuada reintegración a la comunidad social. Responsable es el sujeto obligado a responder de alguna cosa o por alguna persona. Contiene en su acepción la culpa por algo, la deuda u obligación de reparar y satisfacer a la víctima, como consecuencia de un delito. También se la define como la capacidad existente en todo sujeto activo de derecho para reconocer y aceptar las consecuencias de un hecho realizado libremente. Las nociones de responsabilidad son vacilantes y dependen de la interrelación entre el individuo y la sociedad.

Pero ¿cómo ayudar a estos menores a asumir la responsabilidad de sus actos realizados “libremente”, cuando las premisas elementales para esa libertad faltan? ¿Cuál es el grado de libertad de estos jóvenes, atrapados en la repetición automática, involuntaria, constante, rígida de unos

aprendizajes y modos de vinculación nocivos y anómalos, que provienen de familias desestructuradas, donde el maltrato devastador y el desconocimiento simbólico del otro son el pan de cada día (a veces, incluso cuando falta el pan)? ¿Cómo ayudarlos a regular y gestionar con más habilidad y menos dolor y riesgo sus elecciones, en una edad en la que todo está en cuestión? ¿Cómo ganar su confianza para que puedan asumir su culpa, y por tanto la noción de deuda y posterior reparación?

EL DAM: GESTOR DE INCERTIDUMBRES

Mi experiencia de 17 años como supervisor de un Equipo DAM me enseñó que las respuestas están en el vínculo y en la relación que se establece entre el educador y el educando. De esta relación socioeducativa cotidiana resultarán las acciones educativas sobre el proceso de socialización del menor, a través de intervenciones individualizadas en su entorno propio, familiar y social.

El DAM eficiente es el que acoge, escucha, acompaña, limita, condiciona, es el gestor de incertidumbres, que se implica sin confundirse y gana la confianza del menor y desde allí le permite vislumbrar, gracias al marco judicial y educativo, nuevas oportunidades para su vida confusa y enredada.

Lo que educa o maleduca es el vínculo, así como lo que cura o enferma es la relación que se establece; en primer lugar, con la familia, en segundo lugar, con el núcleo social y, por fin, en la relación educador-educando. No en vano podemos asegurar que es el vínculo familiar y social maltrecho el que lleva a estos jóvenes a delinquir.

De nada sirve tampoco el profesional vigilado, sometido a una rigidez protocolaria y a una “certeza” pragmática, que atentan, sí, contra su libertad y “transgrede” su responsabilidad profesional, condicionando cada acto creativo y singular con cada uno de los diferentes usuarios a una repetición burocrática, en un “medio cerrado” y encadenado.

Abstracts

English

This text reflects the thoughts of a group Catalan juvenile justice professionals regarding judicial probation juvenile law. A content analysis of the measure from the educational, legislative, criminological and socio-psycho-field teaching is covered. The aim is to create terminological and methodological debate from a technical-professional standpoint that can be analysed from different aspects of Catalan juvenile justice from the content, the development of the historical process, disciplinary elements, etc. of probation.

The body of the article concerns the beginning of the process, the significance of the crime, the

areas of performance, and the fundamental role of the interview in educational and professional positioning, among others. Later forms of development of educational activities, work plan and evaluation are discussed. In a separate chapter the crucial aspect of the information in this judicial action arises.

These reflections attempt to deepen the debate from different angles involving the development of probation as a judicial measure. Varying professional opinions are collected from heterogeneous and transdisciplinary concepts in order to pose doubts, questions, and concerns regarding the complexity of juvenile probation.

Français

Ce document présente les réflexions d'un group de travail intégré par des spécialistes en droit pour les jeunes, à propos de la disposition du tribunal de Justice des mineurs sur la Liberté Surveillée pour les jeunes en Catalogne. Il s'agit d'une analyse du texte contenant cette disposition, suivant sa portée éducative, législative, criminologique ainsi que psico-socio-pédagogique. Dans le but de créer un débat terminologique et méthodologique suivant un point de vue professionnel pour qu'on puisse analyser en profondeur différents aspects de la justice catalane pour les jeunes à partir de l'analyse du texte, du parcours historique et d'autres aspects de la Liberté Surveillée.

Le texte verse sur le début du procès, l'importance du délit, les portées d'actuation, le rôle essentiel de l'entretien du point de vue de l'éduca-

tion et des spécialistes concernés, parmi d'autres aspects. Ensuite, on discute sur les façons de l'action éducative, le plan de travail et l'évaluation. Dans un chapitre à part on discute aussi sur la façon de faire connaître cette disposition du tribunal de Justice.

Ces réflexions essaient d'approfondir le débat dès différents aspects concernant le développement de la disposition du tribunal de Justice sur la Liberté Surveillée pour les jeunes en Catalogne. À ce propos, on rend compte de différents opinions spécialisées visant à une transdisciplinarité. On essaie de faire voir la complexité autour du sujet.

Italiano

Questo documento raccoglie una serie di riflessioni di un gruppo di operatori della giustizia minorile catalana sulla misura giudiziaria di Libertà Vigilata della legislazione minorile. Si effettua un'analisi di tale misura sotto il profilo educativo, legislativo, criminologico e psico-socio-pedagogico. L'obiettivo è quello di animare una discussione inerente alla terminologia e alla metodologia adottando un approccio tecnico-professionale per consentire l'analisi di diversi aspetti della giustizia minorile catalana partendo dal contenuto, dallo sviluppo, dal processo storico, dagli elementi disciplinari, ecc. della Libertà Vigilata.

Deutsch

Dieser Text spiegelt die Gedanken von einer Gruppe von Fachleuten katalanischen Jugendgerichtsbarkeit auf einer gerichtlichen Bewährungsjugendrecht. Eine Inhaltsanalyse der Maßnahme aus dem Bildungs-, Gesetzgebungs-, kriminologische und sozio -psycho- Bereich Lehre ist getan. Ziel ist es, terminologischen und methodischen Debatte aus technisch- professionelle Ansatz, der verschiedene Aspekte der katalanischen Jugendgerichtsbarkeit aus dem Inhalt analysiert werden können, zu erstellen, die Entwicklung des historischen Prozesses, Disziplinar-Elemente, etc. Bewährungshilfe. .

In seinem Inhalt spricht über den Beginn des Prozesses, die Bedeutung der Kriminalität, die Bereiche Leistung, die grundlegende Rolle des Interviews in Bildungs-und Berufs Positionierung,

Il documento affronta tra gli altri aspetti, il tema dell' inizio del processo, dell'importanza del reato, delle aree di applicazione, del ruolo primordiale del colloquio nel processo educativo e la posizione del funzionario. In seguito, si discutono le forme di sviluppo dell'azione educativa, il piano di lavoro e la valutazione. In un capitolo a parte si dibatte l'aspetto cruciale dell' informazione in questa misura giudiziaria.

Tutte queste considerazioni cercano di approfondire il dibattito da angolature diverse ma sempre inerenti allo sviluppo della misura giudiziaria della Libertà Vigilata. A tale scopo si presentano le varie opinioni professionali di concezione eterogenea e transdisciplinare. Creare dubbi, domande e complessità.

unter anderem. Später Formen der Entwicklung von Bildungsaktivitäten, Arbeitsplan und Bewertung werden diskutiert. In einem eigenen Kapitel der entscheidende Aspekt der Informationen in diesem Gerichtsverfahrens entsteht.

Diese Überlegungen versuchen, die Diskussion aus verschiedenen Blickwinkeln, die die Entwicklung der Bewährungshilfe gerichtliche Maßnahme zu vertiefen. Dazu verschiedene Berufs Meinungen sind aus einer heterogenen und transdisziplinären Konzeption gesammelt. Bauen Zweifel, Fragen und Komplexität.

Galego

Este texto recolle as reflexións dun grupo de profesionais da xustiza xuvenil catalá sobre a medida xudicial de Liberdade Vixiada da lexislación de menores. Faise unha análise do contido da dita medida dende o ámbito educativo, lexislativo, criminolóxico e psico-socio-pedagóxico. O obxectivo é crear un debate terminolóxico e metodolóxico dende un enfoque técnico-profesional no que poidan analizarse diferentes aspectos da xustiza xuvenil catalá a partir do contido, desenvolvemento, o proceso histórico, os elementos disciplinarios, etc. da Liberdade Vixiada.

No seu contido fálase sobre o inicio do proceso, a significación do delito, as áreas de actuación, o papel fundamental da entrevista na acción edu-

cativa e o posicionamento do profesional, entre outros aspectos. Posteriormente débátese as maneiras de desenvolvemento da acción educativa, o plan de traballo e a avaliación. Nun capítulo aparte preséntase o aspecto crucial da información nesta medida xudicial.

Estas reflexións tentan afondar no debate dende diferentes ángulos que envolven o desenvolvemento da medida xudicial de Liberdade Vixiada. Para iso, recóllense as diferentes opinións profesionais dende unha concepción heteroxénea e transdisciplinaria. Construír dúbidas, cuestionamentos e complexidade.

Euskara

Testu hau bildu du profesional talde baten hausnarketak jubenil justizia katalanak neurtzeko judizial sorosleek legedia Adingabeen Askatasuna on batean. Edukia da azterketa bat egiten duzun hezkuntza legeak, kriminologian eta sozio- psiko-pedagogiko egokitutako arlo batzuen bidez. Helburua da terminologikoa eta metodologikoak eztabaida sortzeko Xede aukera ditu tekniko - profesionala aztertzeko batetik zein jubenil justizia katalanak edukia , Garapen batetik, piezak historiko diziplina horiek , etab prozesua alderdi desberdinak Sorosleek Askatasuna Zentzagarriko.

Mintzo hitz egidazu zure edukia del prozesua en gozamenerako , du area emanaldiak, oinarrizko elkarrizketa eginkizuna eta kokatzea

profesionala, Beste ezaugarri batzuen artean dagoen hezkuntza-jarduerak esanahiak anhasita. Ondoren be eztabaidatu inprimakiak Garapenerako hezkuntza-jarduerak, plan de lana eta la Ebaluazioa. Kapitulu bat alde batera sortzen neurtzeko epailearen honetako informazio erabakigarria alderdi da.

Ari zaren delve ikuspegi desberdinetatik itzulbiratu egokitutako judizial Sorosleek Askatasuna Zentzagarriko garapena hausnarketak saiatu eztabaidan sartu. Honen du biltzeko izan profesionala ikuskera heterogeneoa eta diziplinarteko batetik ikuspegi ezberdinak . Eraikitzeke zalantzak , kritikak eta konplexutasun .

Aranès

Aguest tèxte aplete es reflexions d'un grop de professionals dera justícia juvenila catalana sobre era mesura judíciau de Libertat Susvelhada dera legislacion de mendres. Se hè ua analisi deth contengut de dita mesura des deth contorn educatiu, legislatiu, criminològic e psico-sòci-pedagògic. Er objectiu ei crear debat terminològic e metodològic des d'un enfocatz tecnician-professionau que poguen en eth analizar-se desparièrs aspèctes dera justícia juvenila catalana tre eth contengut, eth desvolopament, eth procès istoric, es elements disciplinaris, eca dera Libertat Susvelhada.

En sòn contengut se parle envolòpa er inici deth procès, era coneishença deth delictè, es ai-

raus d'accion, eth papèr fonamentau dera entrevista ena accion educativa e eth posicionament deth professionau, entre d'auti aspèctes. Posterioraments se debaten es formes de desvolopament dera accion educativa, eth plan de trabalh e era avaloracion. En un capítol escarte se pre-pause er aspècte cruciau dera informacion en aguesta mesura judíciau.

Aguestes reflexions s'aguen aprigondir en debat des de desparièrs cuiqui qu'endraben eth desvolopament dera mesura judíciau de Libertat Susvelhada. Entad açò s'apleten es desparièrs opinions professionals des d'ua concepcion heterogènea e transdisciplinaria. Bastir dobles e complexitat.

Castellano

Este texto recoge las reflexiones de un grupo de profesionales de la justicia juvenil catalana sobre la medida judicial de Libertad Vigilada de la legislación de menores. Se hace un análisis del contenido de dicha medida desde el ámbito educativo, legislativo, criminológico y psico-socio-pedagógico. El objetivo es crear debate terminológico y metodológico desde un enfoque técnico-profesional en el que puedan analizarse diferentes aspectos de la justicia juvenil catalana a partir del contenido, el desarrollo, el proceso histórico, los elementos disciplinarios, etc. de la Libertad Vigilada.

En su contenido se habla sobre el inicio del proceso, la significación del delito, las áreas de actuación, el papel fundamental de la entrevista

en la acción educativa y el posicionamiento del profesional, entre otros aspectos. Posteriormente se debaten las formas de desarrollo de la acción educativa, el plan de trabajo y la evaluación. En un capítulo aparte se plantea el aspecto crucial de la información en esta medida judicial.

Estas reflexiones intentan profundizar en el debate desde diferentes ángulos que envuelven el desarrollo de la medida judicial de Libertad Vigilada. Para ello se recogen las diferentes opiniones profesionales desde una concepción heterogénea y transdisciplinaria. Construir dudas, cuestionamientos y complejidad.

0 - Introducció

Per què hem escrit aquestes reflexions? per a què? per a qui? Enteníem que era necessari poder debatre, expressar, confrontar, recordar, ... després d'un temps prudencial d'observació i escolta sobre el que ha passat i està passant al nostre voltant, no només des d'una mirada del professional sinó també des del posicionament que dona l'experiència de la persona. L'alè de l'humà. La visió del món. I ho volíem fer recolzats des del concepte heterogeni. En un món global com l'actual on paradoxalment sembla cada vegada més aposentar-se el valor de les idees úniques i les veritats absolutes.

Intentem ser coherents i honestos des de la nostra actuació tècnica quotidiana com a servei públic que desenvolupem. I entenem que això cada vegada és més difícil en la realitat institucional que ens envolta. Tota organització no es pot reduir a la seva jerarquia formal ni al seu organigrama oficial, motiu pel qual existeixen diferents xarxes de poder intern informal i alternatiu (1). La base de tota organització són les interrelacions. Sense diversitat no és possible la interrelació i per tant, no és possible l'emergència de res nou (2). Volem que això representi un acte de debat, de creació, de resituació, de crítica, de plantejament d'alternatives, ... La qüestió és si ens deixem arrossegar per les corrents actuals de pensament únic en un intent de fer un "model" ortodox i rígid de prevenció general, o som capaços de construir un escenari renovat de relacions educatives transdisciplinàries (no només des de l'àmbit de la justícia de menors) amb els adolescents. Actualment s'observa una clara tendència a radicalitzar les formes de percebre, comprendre i interpretar la gènesi dels problemes, i com a conseqüència, les possibles solucions als mateixos (3).

En aquesta dinàmica professional entenem que també és interessant plantejar el debat al

voltant del que són les mesures judicials respecte els diferents programes per desenvolupar-les en l'acció educativa quotidiana dins un projecte global que pot utilitzar un o varis models de referència. A partir d'aquí, podem entrar en el terreny, sempre interpretable i ple de "veritats absolutes", de la metodologia. Parlar d'una mesura judicial no és circumscriure el debat només en el contingut d'un possible programa que desenvolupi aquesta mesura. L'objecte de les reflexions, la mesura judicial de la jurisdicció de menors com és la Llibertat Vigilada, no és casual. Històricament ha estat el nostre "buque insignia" professional i és on més hem pogut desenvolupar les nostres possibilitats d'acció educativa. Amb això no intentem fer un projecte diferent o paral·lel, només fer unes reflexions des de la realitat heterogènia que ens envolta en la nostra pràctica professional.

La mateixa mesura judicial de Llibertat Vigilada planteja en ella mateixa una història complexa, heterodoxa, contradictòria i plena d'adaptacions. Els orígens els tenim a la Ley de Tribunales para Niños de 1918. Després, amb la Ley de Tribunales Tutelares de Menores de 1948 es fa una còpia (després del període de la guerra civil) amb una nova redacció per encapsar-la amb el Código Penal de 1944 i amb tota la ideologia franquista i nacional-catolicista de l'època. Quan a Catalunya l'any 1982 es comença a actuar, arran les competències transferides en matèria de menors, es constitueixen els primers equips de professionals de Delegats d'Assistència al Menor en el període 1983-84. Llavors la Llibertat Vigilada presenta una trajectòria amb un contingut "contaminat" pel règim franquista després de la seva recreació terminològica. Precisament, una de les primeres funcions d'aquest professional va ser la d'adaptar-la a la nova realitat històrico-político-social-educativa de la post-transició espanyola. I això no va poder completar-se fins

la reforma del 92 que exclouia aquell articulat reconegut com anticonstitucional. Durant aquest temps es va estar treballant amb uns continguts educatius nous i capdavanters malgrat l'entramat administratiu franquista basat en l'assistència, la protecció, la correcció, etc. Tot això, independentment de les diferents terminologies emprades sobre models i metodologies en diverses etapes transcorregudes. Posteriorment, amb la nova Llei 5/2000 de Responsabilitat Penal dels Menors i després amb la Llei i reglament catalans, va tenir un contingut jurídic-administratiu nou que va sancionar i estabilitzar la sensació d'incertesa jurídica que havia tingut durant els anys anteriors. Així doncs, actualment el contingut d'aquesta mesura es troba legalment defensat però, potser, poc desenvolupat tècnicament pel que fa a les diferents possibilitats que permet. Curiosament, sembla com si el debat professional col·lectiu que anys anteriors era molt viu amb un buit jurídic important, ara que tenim "cobertura jurídica", aquest debat s'hagi eclipsat davant la "certesa" d'alguns programes concrets.

Respecte la situació geogràfica d'aquesta mesura judicial, la majoria dels països de l'Europa Occidental utilitzen la sanció alternativa, una forma de "probation", condicionada amb la suspensió condicional de l'execució d'una condemna ja pronunciada o amb la suspensió de la mateixa sentència. Una modalitat de pena resultant d'una sentència de condemna es produeix a

Anglaterra, Gal·les, Irlanda, Holanda i els països escandinaus, en alguns casos combinada amb el treball d'utilitat pública. També a Alemanya es fan mesures en medi obert de seguiment, de cura i d'assistència. Actualment, en quasi tots els països europeus es preveu l'actuació d'algun tipus d'intervenció socioeducativa en les legislacions de menors, tot i la diversificació de les respostes i l'origen de les institucions que se n'ocupen. Diversificació de problemàtiques, d'alternatives, ... de respostes.

En qualsevol cas, volem comprovar que la consciència del caràcter incert de l'acte cognitiu constitueix l'oportunitat per arribar a un coneixement pertinent que necessita exàmens, verificacions i convergència d'indicis (4). L'acció (i si és educativa encara és més complexa per les circumstàncies de la relació educador-educand) és decisió, elecció, simplificació, dubte, diferenciació, individuació, socialització, alternativa, atzar ... Però també és aposta. I quan s'aposta entrem en el terreny del risc i la incertesa. Doncs bé, amb adolescents, el risc no és necessàriament negatiu ni la prevenció necessàriament positiva. L'ecologia de l'acció comporta les variables risc-prevenció, fins-mitjans, acció-context, aposta-estratègia.

Una vegada més, reflexions, dubtes. I debat. I heterodòxia. I complexitat. I enriquiment.

1 - Adaptació legislativa de la mesura de Llibertat Vigilada

Segons l'exposició de motius de la Llei Orgànica 5/2000, pel que fa a la mesura judicial de Llibertat Vigilada (LV), el menor infractor queda sotmès a una vigilància i supervisió amb la finalitat que adquireixi les habilitats, capacitats i actituds necessàries per un correcte desenvolupament personal i social. Aquest seguiment ha de durar el temps que s'estableixi en sentència i l'ha d'efectuar personal especialitzat (5). En el títol II de la mateixa llei, referent a les mesures (art. 7.1.h), es concreta la mesura de LV en un seguiment de l'activitat de la persona a la qual se li ha imposat aquesta mesura, de la seva assistència a l'escola, al centre formatiu o al lloc de treball, procurant alhora ajudar a la mateixa a superar els factors que van determinar la infracció comesa.

Tal i com diu la llei, es tracta de potenciar en el menor els seus processos de creixement com a persona, de maduració evolutiva, d'aprenentatge social, d'inserció i de responsabilització, respectant el desenvolupament de la seva pròpia personalitat, dels drets civils i llibertats reconegudes per llei, i alhora de incidir sobre els motius de la comissió de la infracció per tal de poder-los analitzar, abordar, elaborar i superar de forma conjunta amb el menor i la seva família.

Pel que fa al personal especialitzat, queda evident la necessitat de la preparació i formació especialitzada dels professionals que han d'executar la mesura judicial, tant en les àrees psicoeducatives en general com en les específiques quan a l'etapa evolutiva de les persones que s'atenen, menors i joves, és a dir, bàsicament adolescents. El camp d'actuació dels professionals especialitzats és ampli i cal també disposar de formació en àmbits com el treball comunitari, les drogodependències, la salut mental, els processos migratoris i diferències culturals, les relacions grupals i/o de bandes, les dinàmiques fa-

miliars, els processos de dol, l'ètica en l'execució penal i en intervencions socials, la victimologia, etc.

Segons la Llei 27/2001 de Justícia Juvenil en el títol II, referent a l'execució de les mesures en medi obert (art. 10.1.), s'exposa que la finalitat de les mesures en medi obert acordades pels jutges de menors, és a dir, tant en la mesura de LV com en d'altres mesures de medi obert, és incidir en el procés de socialització dels menors i joves mitjançant una intervenció individualitzada en l'entorn propi que combina l'acció educativa amb el control derivat de l'execució d'aquesta intervenció (6). En el punt 2 del mateix article (art. 10.2.), s'estableix que aquesta intervenció s'ha de fer en coordinació estreta amb les institucions, entitats i professionals de la comunitat que puguin incidir positivament en els menors i joves. Alhora s'ha de promoure la col·laboració i la participació de les famílies respectives.

Queda palès amb aquest articulat, que la responsabilitat en la comissió de la transgressió s'entén com a una responsabilitat compartida, és a dir, el menor té la seva part de responsabilitat en els fets comesos, els seus actes li són propis, però també se li atribueix part de la responsabilitat a la família, sobre tot als pares del menor, pel que suposa la correcte atenció i contenció dels seus fills i de les actuacions d'aquests. La família ha de complir amb les seves obligacions envers als seus fills i també envers a la comunitat. També es té en compte la responsabilitat que li correspon a la comunitat: l'escola, entitats del barri, activitats lúdiques, etc., i per extensió a la societat en general. Aquesta responsabilitat s'ha de potenciar i possibilitar per professionals i per tant de l'administració a la qual pertany.

La llei 27/2001 afegeix els següents principis rectoris:

- El respecte al lliure desenvolupament de la personalitat, i també dels senyals d'identitat propis i de les característiques individuals i col·lectives,
- La informació sobre llurs drets i l'assistència necessària per a poder exercir-los,
- La prevalença de l'interès superior dels menors d'edat sobre qualsevol altre interès concurrent,
- L'adequació de les actuacions a l'edat, la psicologia, la personalitat i les circumstàncies personals i socials dels menors i dels joves,
- L'aplicació de programes fonamentalment educatius, promotores i no repressius, que fomentin el sentit de la responsabilitat, el respecte dels drets i la llibertat dels altres i una actitud constructiva envers la societat,
- La prioritat dels programes d'actuació en l'entorn familiar i social propi, sempre que no sigui perjudicial per als interessos del menor i els joves,
- El foment de la col·laboració i la responsabilització del pares, els tutors o els representants legals en les actuacions administratives, i la subsidiarietat d'aquestes actuacions respecte a les funcions del pare i de la mare, quan s'intervinguí en relació amb menors d'edat,
- El caràcter preferentment col·legiat i interdisciplinari en la presa de decisions que afecten o poden afectar l'esfera personal, familiar o social dels menors i els joves,

- La confidencialitat, la reserva oportuna i l'absència d'ingerències innecessàries en la vida privada dels menors i els joves o de les famílies respectives, en les actuacions professionals que es duguin a terme,...

En l'article 12 de la mateixa llei, s'especifiquen les actuacions que ha de dur a terme l'òrgan encarregat de l'execució de les mesures en medi obert destinades als menors i joves per mitjà del professional que es designi i, que en funció de la naturalesa de cada mesura són les següents:

- Elaborar un programa individualitzat d'execució de la mesura especificant els objectius que es pretenen aconseguir
- Portar aquestes a terme per el seguiment i l'execució de la mesura,
- Elaborar periòdicament informe de seguiment sobre l'execució de la mesura, les incidències i l'evolució personal del menor o jove,
- Fer propostes a l'instància judicial, si cal, per revisar les mesures
- Assistir a actes i diligències processals quan sigui citat,
- Elaborar informe final un cop finalitzada la mesura judicial, valorant el procés d'execució i la situació actual del menor i/o jove,
- Mantenir coordinacions amb altres professionals, entitats i serveis que participin en l'execució de la mesura.

II - Desenvolupament del contingut de la Llibertat Vigilada

a) Inici del procés: instauració, contextualització, comunicació i ordenació

Enquadrar és un terme utilitzat a la sociologia i la psicologia que es refereix a la construcció social d'un fenomen social pels mitjans de masses o moviments i organitzacions polítiques o socials específiques. Un enquadrament defineix l'embolcall d'un element de retòrica de manera que promou unes interpretacions i prescriu d'altres. Un esquema d'interpretació en els quals es basen els individus per entendre i respondre a esdeveniments (7). En altres paraules, les persones adquirim i construïm al llarg de les nostres vides, una mena de filtres mentals tant cognitius com emocionals. Les decisions que prenem també es troben influïdes pels nostres enquadraments o filtres emocionals. Així, els enquadraments ens ofereixen a les persones una forma ràpida i fàcil de processar informació. Acceptar i compartir un filtre de significació concret és fonamental per poder establir una comunicació entre interlocutors acceptats, els continguts pertinents i les relacions formals coherents; tot dins el que anomenem context o enquadrament de la relació social (8) (9).

La relació que s'estableix entre persones arran l'execució de la Llibertat Vigilada necessita, com en d'altres relacions, d'un fons de significació que proporcioni a tots els agents inclosos la informació rellevant per entendre i acceptar els aspectes formals de les comunicacions que s'establiran dins la relació. A la institució on treballem existeixen uns rituals i protocols que situen els interlocutors i les comunicacions dins una coherència relacional que denominem el context judicial. Al mateix temps, dins d'aquesta institució que anomenem justícia juvenil, aquells professionals que treballem en els camps de l'educació social, la psicologia, la criminologia, el treball social o la pedagogia, també ens situem dins d'altres contextos de significació, els referents a les nostres disciplines.

La família i el menor que entren dins d'aquest context judicial, i alhora en un context socio-educatiu especialitzat, necessiten un procés d'integració que anomenem contextualització o enquadrament de la relació. Els mecanismes més utilitzats són els marcadors de context i les comunicacions contextualitzadores, ambdós, mecanismes en relació coherent i no pas contradictòria. En el nostre context judicial la contextualització ja comença abans que hi intervinguem nosaltres amb tot el processament penal: detenció, instrucció, assessorament, etc. Per tant, la contextualització judicial penal ja s'ha fet en gran mesura a través d'altres agents i marcadors, començant pel mateix edifici judicial i, tot seguit, continua un altre contextualització dins la relació socioeducativa. Aquest context judicial s'engloba dins els contextos de control i que alhora forma part dels contextos professionals de canvi, que establirà un abans i un després d'aquesta trobada amb el professional (10).

Sembla llavors el context judicial com el més poderós dels contextos de canvi ja que la participació en aquest no és voluntària, està imposada. Tots els esdeveniments ocorreguts per un menor i la seva família des del moment del fet motiu del processament fins la darrera experiència judicial els podem considerar només com fets objectius, experiències unívokes o, també, com la peculiar construcció d'una història que comparteixen o divergeixen el menor i la família. El discurs jurídic només s'interessa per l'objectivitat dels fets, rebutjant qualsevol subjectivitat dels fenòmens socials-reals, estructurant la realitat (11).

Malgrat tot, donat que tant la nostra funció com el nostre rol treballa des de les ciències socials abans nomenades, no podem abandonar el fort component subjectiu que sustenta l'experiència delictiva. Precisament l'atenció d'aquesta subjectivitat és l'objecte del nostre treball:

una interacció entre subjectes que atengui una subjectivitat en conflicte i disfunció amb la norma(litat) (12).

El repte contextualitzador, en el nostre rol, se situa en saber superposar dos contextos de significació, judicial i educatiu, en relació coherent i no contradictòria i en subministrar els suficients marcadors i comunicacions al menor i la família perquè entenguin què és el que poden incloure i què no dins aquest context. Les percepcions i el discurs resultant del menor i la família són, doncs, un primer objecte de treball importantíssim. El fet delictiu es pot llegir sobre el context de significació del menor i el seu entorn, com un acte carregat de significat dins la xarxa relacional del menor amb la família i els iguals.

Les eleccions dels marcadors de context poden respondre a diferents criteris estratègics, professionals, de més o menys comoditat en el propi context, però cal defensar el criteri paidocèntric: aquell que ajuda el menor i la família a entendre i a situar-se dins del context. La simultaneïtat permanent i dinàmica fa referència a la impossibilitat d'abandonar els marcadors (i comunicacions) de qualsevol context sota perill de perdre'ls tots, ja que la idiosincràsia i singularitat de la justícia juvenil, així com l'oportunitat d'acció, rau en aquesta simultaneïtat dinàmica. De la mateixa manera, que una contextualització clarament educativa, com la participació a unes colònies als Pirineus, una hipoteràpia amb cavalls o un passeig pel barri xerrant, poden suposar una bona acció de control judicial en un moment donat, entenenent per aquesta també el control que esdevé de la integració personal i social que se'n deriva d'aquests espais educatius. Tota educació és control, però no tot control és educatiu.

Dins aquesta fase d'instauració, el professional de medi obert ha de saber construir un lloc d'autoritat respecte al menor i la família. Autoritat entesa com a reconeixement del rol i, sobretot, confiança. En el nostre àmbit, és fàcil poder caure en un autoritarisme. Aconseguir una relació d'autoritat ve dificultat per la facilitat en que es pot establir una relació de poder, inherent al context judicial, que pot orientar tota la intervenció socioeducativa cap a la imposició de fites i accions educatives objectives, alienes a la motivació del menor, desconnectades de les necessitats i prioritats subjectives. La importància de la posició de l'operador basada en el vincle d'autoritat rau precisament en que permet una relació de comunicació excepcional on, tant el menor com el tècnic, poden sintonitzar la mirada-lectura subjectiva del conflicte i les circumstàncies psicosocials de fons del primer amb la mirada-lectura objectivant del segon.

Com que el professional de medi obert, com qualsevol altre subjecte social historitzat, parteix des de la seva subjectivitat i només des d'aquesta pot accedir a la intervenció socioeducativa, és inevitablement susceptible a diversos lliscaments inconscients dins la relació amb el menor i la família, així com amb la resta d'operadors intervinents. Això només pot ser perceptible i controlable gràcies a l'anàlisi de la intervenció des d'un bon procés de supervisió externa i a una revisió en profunditat, prenent distància per part del professional per objectivar.

b) Significació del delicte

Llibertat (del llatí *libertas*, *libertatis*), facultat de l'home per triar la seva pròpia línia de conducta de la qual, per tant, és responsable.

Diccionari Maria Moliner; Delicte: "És el resultat d'una conducta transgressora amb la llei".

Diccionari Pompeu Fabra; Delicte: "Acció prohibida per la llei, segons l'ordenament jurídic de cada estat, sota l'amenaça d'una pena greu".

El significat que se li ha donat al delicte al llarg de la història ens ha permès observar com s'ha fabricat la delinqüència amb unes ciències i un camp d'objectes unitari que ha servit per administrar les il·legalitats, marcar límits de tolerància i llibertat, ... en definitiva, fer pressió sobre uns individus, fer útils a altres, excloure uns, treure profit d'una part (13). Per això, considerem important partir del paraigües de drets que comporta el principi de legalitat penal. Una legalitat que suposa que no es pot aplicar a cap persona el dret penal, una pena si no s'han comès uns fets que prèviament han estat previstos legalment com a delicte o falta i, en conseqüència, la resposta donada ha d'estar determinada per la llei (14).

Per iniciar la trajectòria necessària en la significació del delicte hauríem de valorar prèviament:

- Diferents tipologies de delinqüència: diferenciar entre la passatgera i la greu i/o reincent.
- Diferents tipologies de delicte: diferenciar entre els esporàdics i els habituals.

Davant aquestes diferenciacions, cal també intervencions diferencials, per tant, individualització de les respostes judicials i educatives.

Davant la delinqüència "passatgera" cal aplicar el principi de desjudicialització, precisament per no etiquetar ni estigmatitzar, per frenar un possible aprenentatge basat en l'experiència i en el reforç positiu, per no potenciar conductes dissocials i transgressores alhora que el reconeixement positiu davant d'altres joves o grups; cal

també, aplicar el principi d'immediatesa de les respostes per aconseguir una acció socioeducativa més intensiva després del primer delicte.

S'entén una part de la delinqüència juvenil com a normal, es a dir, pròpia dels processos evolutius en l'etapa de l'adolescència i primera joventut: cerca d'identitat, cerca d'orientació, cerca de pertinència, cerca d'integració, dinàmiques grupals, superació de reptes, transgressió de la norma per obtenir noves experiències i/o emocions i per descobrir límits, com a conducta "sana" per combatre tensions, per cobrir necessitats emocionals, per cridar l'atenció de pares i/o professors, etc., etc.

Cal també insistir en la necessitat de respectar un dels principis rectoris; el de la individualització de les respostes judicials i educatives corresponents. Dependrà en gran mesura de la resposta específica, judicial i educativa, que obtingui el menor davant de la seva conducta infractora, que es podrà o no educar en la responsabilitat, tant quan a la seva conducta delictiva com quan a d'altres aspectes de la seva vida. És a dir, dependrà de com s'intervingui amb cada menor perquè pugui realitzar processos formatius, educatius i d'aprenentatges socials suficients com per poder portar una vida responsable, autònoma, integrada en la comunitat i sense delictes.

Aquesta significació del delicte també ens porta en el cas dels menors transgressors a parlar del concepte de responsabilitat i d'interès superior del menor que en parla la mateixa llei. Interès que ve donat pel fet, el procediment, les garanties, el diagnòstic dels professionals, la motivació del jutge, la situació i "interès" del propi menor, el control jurisdiccional i la valoració final (15).

Reconèixer que els menors són responsables dels seus actes, significa reconèixer que les seves accions els pertanyen i que estan dotades de sentit i de valor per a ells i pels altres (16).

Tot l'historial judicial, expedients judicials

oberts i les diferents respostes rebudes des de l'àmbit judicial : mediació, reparació, prescripcions, arxiu, sobreseïment.... és recollit pel Delegat d'Assistència al Menor (DAM), Educador de Medi Obert (EMO) o Tècnic de Medi Obert (TMO) i contrastat i analitzat amb el menor, ... cadascuna d'aquestes actuacions judicials incideixen directament en la posició del menor, en les seves expectatives...davant la llei, de les respostes que

el menor va rebent de la seva conducta delictiva. També és important en referència a la significació del delicte la necessitat de valorar, respectar i posar en el seu lloc tota aquesta actuació professional interdisciplinària que l'estigmatització del delicte potser apartarà o menysvalorarà (17), tenint en compte que la intervenció del tècnic de medi obert és globalitzadora.

c) Àmbits-àrees-nuclis d'intervenció / estratègies educatives per a cada àmbit

Per poder parlar dels diferents espais d'acció professional amb el jove, sempre hem considerat anomenar-los com a àmbits o àrees d'intervenció. És necessari, potser, la diferenciació entre àmbits, àrees, focus i nuclis d'intervenció. La nostra tradició professional ens ha portat, potser, a la saturació d'alguna terminologia que caldria revisar, assumint la manca d'una formació disciplinària pròpia en la nostra figura professional. És important partir de la base d'aquest encaix diferent ja que la nostra acció socioeducativa planteja un contacte directe més o menys habitual amb els referents jurídics (jutges, secretaris, oficials, fiscals, advocats) que ens ubica en la llei també a nosaltres.

Molts són els aspectes que s'aborden amb el menor o jove, els quals seran més significatius o menys, en funció de les característiques del menor, del moment concret de la intervenció, de les incidències que poden esdevenir-se i del context social on aquest estigui immers. D'altra banda, aquestes variables i d'altres en les quals es pugui anar incidint, no són lineals, estan inter-relacionades, operant en cada un dels apartats descrits. Per dissenyar la intervenció socioeducativa, el

professional les ha d'agrupar, prioritzar, anar a les causes de les seves manifestacions i avaluar les necessitats i capacitats de l'adolescent. També caldrà que tingui en compte els recursos socials existents. És important que el menor sigui agent actiu i protagonista durant tot el procés, ja que és ell el que haurà d'anar identificant els seus pensaments, sentiments i necessitats, per reconduir dificultats, regular els seus comportaments i ampliar les seves capacitats.

Les eines i tècniques que utilitzem per dur a terme la nostra tasca educativa són l'entrevista amb el menor, amb la família, la relació amb altres referents que pugui tenir el menor, els recursos a utilitzar, coordinacions amb altres professionals que han incidit o estan incidint, l'assistència a judicis,...

Segons el segon punt de l'exposició de motius de l'escrit de demanda que els professionals de medi obert van presentar al Síndic de Greuges contra el protocol SAVRY (Structured Assessment for Violence Risk in Youth), els àmbits d'actuació en els quals incidim els professionals de medi obert poden ser:

ÀMBIT INDIVIDUAL

La relació permet poder incidir en aquest àmbit individual davant la responsabilitat de les conductes infractores, el coneixement i la intervenció en els nuclis de socialització del menor i jove, que condicionaran i afavoriran el seu procés evolutiu dins l'adolescència. "Transgredeixo, llavors existeixo". La diversitat i tipologies dels joves i els seus processos evolutius, els seus moments vitals, els diferents perfils en funció del que s'espera de l'actuació en cada mesura judicial, les dinàmiques relacionals, països d'origen, patrons culturals, història d'immigració, (18) (19) (20)..... connecten amb la gestió del coneixement que ha de tenir el tècnic de medi obert sobre aquest àmbit.

En una primera intervenció, l'objectiu prioritari del DAM està centrat en recollir informació sobre el perfil del jove: història personal i familiar, trajectòria escolar-formativa, salut, oci i temps lliure, aficions, relacions amb el grup d'iguals i amb la seva família. Expectatives de present i de futur, detecció de problemàtiques i necessitats, observació de les habilitats, capacitats i recursos personals, definició i visibilitat de la realitat actual que veiem, obrir noves vies i possibilitats que el menor no s'havia plantejat. Dins aquest àmbit també s'inclouria l'observació, i intervenció socioeducativa sobre totes aquelles àrees que afecten a la personalitat del menor i que ens són significatives per entendre'l en tota la seva complexitat, per anar superant les dificultats o dèficits que l'han portat a la transgressió de la norma social.

Actituds personals en la seva vida quotidiana:

En aquest apartat es podrien valorar: a) pautes de comportament social, b) organització i estructuració del seu temps, c) autoreflexió i autocrítica, d) col·laboració i responsabilitat, e) hàbits de salut i higiene (ritmes de vida, alimentació, consum de drogues, sexualitat,...), f) control d'impulsos, g) actituds davant el fet delictiu, h) implicació en dinàmiques dissocials, i) valoració de les conseqüències, ...

Percepció d'ell mateix:

Aquí podrien entrar: a) elaboració de la pròpia història, b) idear el futur, c) coneixement dels seus sentiments, d) consciència de limitacions, e) valoració d'habilitats, f) valoració de les situacions de risc, g) escala de valors, h) motivacions, ...

Habilitats socials:

Tenir present: a) capacitat d'adaptació a diferents situacions, b) aprenentatges bàsics, c) capacitat per organitzar-se i per planificar, d) destreses específiques, e) capacitat de comprensió i expressió, f) capacitat cognitiva, ...

Relacions interpersonals i socials:

Dins aquesta àrea es podria treballar: a) relació amb el grup d'iguals, b) atribució de rols, c) relacions i actituds amb l'altre sexe, d) confiança i autoestima, e) tolerància i respecte, f) resolucions de conflictes, g) maneig de l'afecte, h) l'estrès emocional i capacitat de maniobra, i) capacitat d'empatia, j) capacitat per arbitrar estratègies d'autocontrol, k) resistència a situacions adverses, l) adaptació a diferents contextos, m) capacitat per afrontar la frustració, n) mecanismes defensius (agressivitat, angoixa, inhibició, etc.), ...

ÀMBIT SOCIOFAMILIAR

La família es constitueix per aquells membres que poden o no viure sota el mateix sostre, i estan lligats per llaços de parentesc, intimitat i afectivitat. Els nuclis familiars i de convivència són els factors principals de protecció davant del risc, la vulnerabilitat, fragilitat mental i social. Modulen les incerteses de la societat, generant vincles de sentit de pertinença i d'arrelament. L'entorn familiar és dinàmic i canviant, rep la influència de les oscil·lacions de la societat actual, aquests canvis s'han anat fent al llarg dels anys, augmentant les tipologies de les famílies no convencionals.

Aquests canvis són perceptibles en les famílies que entren en contacte amb el dispositiu judicial, on trobem una gran diversitat d'estructures familiars, nivell econòmic i diversitat cultural. En aquests moments, un gran nombre de famí-

lies dels menors, estan patint la realitat social: atur, desnonaments, manca d'ingressos, exclusió social ... La família és el primer i principal nucli socialitzador, transmissora de pautes educatives i de control. La dinàmica i l'estructura de les relacions familiars configuraran els valors, hàbits i pautes dels menors i joves.

En el programa d'intervenció, definim els objectius d'intervenció familiar en funció de les possibilitats que detectem, entre altres: a) característiques socioculturals (ocupacions, ingressos, nivell d'instrucció,...), b) dinàmiques socioculturals, c) relacions conjugals, d) relacions paterno-filials, e) relacions fraternals, f) interacció família extensa, g) sistema organitzatiu, rols dels membres, h) pautes socials que dominen, i) valors respecte l'educació, j) cooperació en l'educació dels fills, k) sistemes de compensació o càstig, l) resolució de conflictes interns i externs, m) demandes implícites o explícites d'ajuda, ...

ÀMBIT SOCIO-COMUNITARI

Partint que l'objectiu de la intervenció és afavorir la inserció en el seu propi entorn, és bàsica i prioritària la intervenció del tècnic en el propi entorn socio-comunitari. Un àmbit actualment prou castigat amb la crisi econòmica als barris on viuen els joves que portem en seguiment com per a què aconseguim integrar-lo i dignificar-lo com a professionals.

Però no només això, hem de recordar, una vegada més la necessitat d'un veritable treball interdisciplinari en xarxa dins la comunitat. Pensar

en com tornar a connectar al jove amb els recursos de la comunitat. La interconnexió del professional en el medi. Implicar el propi entorn en la socialització significa no desvincular aquest entorn del procés de conflictes; també vol dir entendre el medi com a element generador de les dificultats i del conflicte, però alhora com a element socialitzador (21).

ÀMBIT FORMATIU

Els elements bàsics d'anàlisi de la situació formativa del jove objecte de la nostra actuació poden passar per: a) nivells d'instrucció assolits, b) motivació per la formació, c) valoració del fet escolar, d) dificultats manifestades i resolució d'aquestes, e) valoració de la incorporació a formacions alternatives, f) adaptació a les dinàmiques: assumpció de normatives, g) desenvolupament d'instruments tècnics, h) rol que juga dins de l'aula, amb el grup al taller, etc., i) acceptació del mestre, tècnic o educador, ...

ÀMBIT LABORAL

Pel que fa als elements d'aquest àmbit, podrien ser: a) actituds envers el món del treball, b) perspectives que manifesta, c) vivències sobre les experiències de treball, d) temps com a aturat, e) temps inactiu, f) capacitat de recerca laboral o altres alternatives, g) autonomia i responsabilització, ...

d) L'entrevista

L'entrevista és l'espai on el menor trasllada les seves percepcions, sentiments, opinions i experiències viscudes, tant en el passat com en el present. També es dissenyen actuacions, compromisos de participació i implicació del propi menor. I això, què més implica?

- Fer de mirall amb ell, confrontant-lo amb la realitat. Relativització i objectivització de sentiments, vivències. Anàlisi d'actituds, contextos, tot contrastant amb ell la diferència entre el que pensa, el que diu i com actua després,...
- Un recolzament als seus processos, a les seves errades i frustracions quan no aconseguix el que voldria.
- Un retornar-lo a la responsabilització activa, un estímul davant del temor al fracàs, un acompanyament quan sol no pot superar alguns reptes.
- Un qüestionament quan s'escau, i sempre dins el respecte, als estils actitudinals que pot anar adoptant i que es valoren com a negatius per llur evolució.

S'elaboren estratègies de superació de dificultats tot intentant que després el menor autònomament les traslladi a les seves experiències de vida quotidiana. Si no pot prendre consciència de les mancances i de les potencialitats, interioritzant la motivació suficient pel canvi, difícilment els nostres objectius arribin a bon port. És clar que els professionals que atenem aquests adolescents no podem obtenir tota la informació alhora ni tampoc operem amb totes les variables, seria un error des del punt de mira de la intervenció socioeducativa, àdhuc podria portar a un bloqueig del menor en sentir-se massa envaït. A l'entrevista es condueix i es marquen les estratègies, però també és imprescindible respectar el propis temps dels menors i llurs famílies.

En segon lloc el professional no té guanyada la credibilitat i l'estatus des d'un primer moment, cal fer tot un procés d'intercanvi, en un clima

de confiança, respecte i confidencialitat. Quan es crea un vincle menor-professional, els nivells d'incidència acostumen a ser més intensos.

En tercer lloc, cal tenir en compte que la vida quotidiana del menor, de les famílies i del medi social on estan immersos, està en constant interacció. De resultes d'això, poden aparèixer disfuncions, situacions conflictives, moments d'ansietat que fa que el professional hagi de dirigir la seva atenció i suport a aquestes noves incidències, intentant cercar juntament amb el menor i si s'escau, la família, estratègies de superació. La improvisació educativa és innegable que ha d'existir. La recepció d'aquests nous incidents poden ser distorsionadors momentàniament. És una tècnica professional acceptar-los i analitzar-los, per poder dissenyar estratègies de reconducció.

En qualsevol cas, l'espai d'entrevista és la clau on es conjuga tota l'acció educativa en el desenvolupament d'aquesta mesura judicial de Llibertat Vigilada. És la base on es mou tota l'acció professional en la mesura a diferència de la majoria de les altres mesures judicials que contempla la legislació de menors. L'entrevista com a espai de reflexió, de mirall, de contrastació, de debat, de creació, de control, de meditació, de lluita, de joc, d'empatia, ... L'entrevista com a lloc de producció que construïm conjuntament amb el jove, com a punt de trobada, d'anada i tornada, de fer camí, de suggerir, ... L'entrevista com a espai generador de possibles sinergies que poden ajudar l'adolescent a trobar-se amb ell mateix. Escolta activa, orientació, assessorament. Un espai per donar poder al jove, d'empoderament, per reconvertir el manament judicial en altres coses més vitals.

Considerem que es bàsic reivindicar aquest espai pel que representa en l'acció educativa, recordant que mai és unidireccional ni es dona una relació d'educador-educant sinó que pertany a tots dos en la construcció conjunta de la relació. Entenem que l'espai d'entrevista pot servir de plataforma per aquest enriquiment mutu. En el

nostre cas, es poden donar diferents tipus d'entrevista: individuals, exploratòries, d'assessorament, grupals, familiars, en despatx, al domicili, al carrer, en activitat, etc.

En aquest sentit, també considerem que col·locar pràcticament tota la força de la Llibertat Vigilada en aquest espai possibilita la reivindicació del món relacional DAM-menor sobre el del professional dispensador-aplicador de programes, projectes, protocols, tests, que poden agreujar la distància i la manca de vincle entre ambdós. Aquest aspecte el volem recordar aquí degut a la importància que considerem ha de tenir l'espai d'entrevista en l'organització del desenvolupament de la Llibertat Vigilada en els nuclis d'actuació.

Tenir en compte les estratègies és essencial per analitzar la forma com es posiciona el professional davant el repte de generar canvis en el jove que té al davant. Sembla clar que en cada àmbit o àrea d'actuació es poden construir estratègies diferents i això pot ajudar en la riquesa epistemològica de l'acció educativa en aquesta

mesura. Però no hauríem de perdre de vista el que són: unes eines d'aproximació, posicionament, provocació, etc. que poden ajudar molt, però no és la base d'aquesta mesura judicial.

L'entrevista pot tenir dues finalitats bàsiques, recollir informació que servirà de font d'avaluació, i establir una relació d'ajuda, ja que també ofereix un clima escaient que facilita l'intercanvi d'opinions i sentiments i, amb això, la possibilitat d'establir aquesta relació d'ajuda amb el menor (22). Durant les entrevistes, el DAM, EMO o TMO pot utilitzar una sèrie d'habilitats que li poden facilitar la consecució dels objectius. Segons les fases d'intervenció educativa (inicial, intermèdia i final), entre les habilitats més significatives en l'entrevista, destaquen: la captació, l'escolta, l'observació, l'empatia, la confiança, l'acceptació, la concreció, els reforços, la il·lusionació d'alternatives, la connotació positiva, la confrontació, l'autocrítica, els desafiaments, la participació en activitats educatives, l'autoreforç, la injecció de perspectives, etc.

e) Identitat, grup d'aparença, individuació

Treballar les identitats amb els joves a través d'una mesura judicial no és fàcil. La construcció de la identitat pròpia en el pas per l'adolescència representa una de les qüestions cabdals que cimeta l'estructura de personalitat del futur adult. El paper de qualsevol professional en l'àmbit de l'educació en aquest procés manté un nivell d'incidència significatiu en el qual força vegades actua com a mirall davant les inquietuds, dubtes i inseguretats de l'adolescent. De la dialèctica de pulsions i necessitats de l'adolescent amb el món que l'envolta, es consolida l'empatia (amistat, solidaritat), l'afecte (amor, respecte), i l'aprenentatge (autoritat, creativitat) es va construint la nova identitat del jove. Ell la sent i la viu en les relacions, incorporant-se a un grup, comprovant els seus coneixements o compartint una ideologia, i també en la vivència individual a través de la intimitat, l'autoestima i la curiositat (23).

D'aquesta forma, l'efecte de la figura adulta, davant la qual s'ha de despendre però alhora encara "mira" i comprova referències, és essencial per completar el procés. Són efectes mirall, projeccions que comporten, potser encara més retroalimentacions en aquells professionals que, com el DAM, intervenen de forma més significativa perquè existeix una mesura judicial com la Llibertat Vigilada que ens obliga mútuament a la informació, la connexió i altres mecanismes que interactuen en la relació i que posteriorment ajudaran a la construcció de la seva identitat en el jove. Respecte el grup d'aparença, la

força que representa el grup d'iguals és determinant en aquesta etapa adolescent. Una influència negativa del grup d'iguals pot desencadenar o consolidar conductes antisocials. L'aparició de comportaments asocials en la infància pot influir en la continuïtat de les conductes delictives iniciades en el pas a la vida adulta (24). La influència dels iguals amb trajectòria transgressora en la infantesa és decisiva per explicar per què certs individus comencen a delinquir en l'adolescència, tinguin o no influència en aquesta etapa influència dels seus iguals.

A través de la LV, la construcció de la identitat amb l'adolescent permet la seva connexió amb figures institucionals d'autoritat que tenen una vessant educativa i poden ajudar a crear un vincle necessari per generar canvis i consolidar els elements que serveixen per treballar les crisis en l'adolescència. I això difícilment es podrà treballar dins el contingut de la mesura si no s'estableix una dinàmica relacional professional-jove que vagi més enllà del possible desenvolupament d'algunes eines específiques. El professional com a mirall, com a referent adult que ajuda en la construcció d'identitats amb l'adolescent. El DAM diferent del tècnic repartidor, aplicador, dispensador de protocols i programes, que delega responsabilitats adultes en joves transgressors (amb una trajectòria vital de deixadesa educativa i abandonament per part dels adults) alhora que pren massa distància respecte la implicació necessària en tota acció educativa.

f) Posicionament del professional

Com, on, quan, per què, ... ens col·loquem els professionals? El posicionament de l'operador no només ajuda, i molt, a la posterior ideació que fa l'adolescent transgressor respecte la figura adulta, sinó que és indispensable per poder construir una relació que s'inicia obligada, artificial, imposada. Aconseguir el pas d'aquesta obligació a un posterior vincle, connexió, "enganche", és una de les tasques indispensables del professional de medi obert. És cert, que per arribar a això s'ha parlat molt del concepte d'aliances que s'estableixen en les relacions humanes i educatives, però també hem de tenir present els aspectes formatius, les actituds, les projeccions, les predisposicions, els pre-raonaments, els estereotips, ...

En la mesura de Llibertat Vigilada es treballa amb coses que no es veuen: les potencialitats, expectatives i possibilitats dels joves. Els vincles que es creen entre el professional i aquests, i el suport i acompanyament que se'ls ofereix, obren la possibilitat que iniciïn un procés de canvi. Dins el procés evolutiu dels joves i a partir de l'acció educativa i responsabilitzadora es pretén mobilitzar zones potencials de desenvolupament personal. El delegat quan intervé amb els joves cerca un equilibri entre les necessitats d'aquests i les seves demandes, sense perdre de vista el context en el qual es troben. Es tracta d'una intervenció en la qual es produeixen processos d'identificació a causa del tipus de relació individualitzada que s'estableix. Aquest és un aspecte important que afavoreix tot el procés, però al mateix temps comporta certs riscos amb els quals el professional ha de saber-se manejar (25) (26).

Parlem del vincle. Potser és un concepte molt utilitzat últimament a la nostra feina i potser se'l vol etiquetar des d'una òptica exclusivament psicològica, però entenem que és cabdal en el po-

sicionament del professional i la relació DAM-jove. El vincle com a eix vertebrador que prepara els processos de canvi en l'adolescent. El vincle com a constructe que estableix el pas d'una comunicació unidireccional a una relació (27). De la implicació a la cooperació. El vincle com a plataforma cap al constructe d'una realitat nova, al futur. De la construcció del consentiment, de mostrar, d'entretèixer. De l'aposta i la confiança per lluitar contra el buit. El vincle sí és la clau de volta que sustenta l'acció socioeducativa, perquè no podem intentar omplir aquest buit que es produeix a l'inici de la relació amb una muntanya d'ofertes de l'agent al subjecte que poden generar rebuig, ja que no es tracta d'interrogar al subjecte sobre el que vol. Per a què el vincle educatiu funcioni ha d'haver-hi transferència. La transferència es dirigeix a una característica de la figura educativa que pel subjecte és el signe d'un desig (28). La clau es troba en poder construir un mínim d'autoritat epistèmica perquè llavors és quan es pot introduir el respecte i el límit en el vincle. La vinculació emocional també pot ser validant en determinats contextos si s'aconsegueix la seva estructuració aplicada en problemàtiques concretes i amb posicionaments adients (29). Aquest posicionament del professional ha de ser capaç de col·locar-se amb capacitat d'adaptació en la relació amb la flexibilitat necessària per observar, maniobrar, triangular, en el moment que es construeix el vincle. Creiem que el DAM, EMO o TMO és un actor més (poques vegades és el principal) en el desenvolupament vital del jove, però això no treu que aquell vagi elaborant un teixit de posicionaments presencials, virtuals, ideats, que ajuden en la construcció de necessitats, valors, sentiments, idees, sensacions, ... en el jove.

III - Acció educativa

a) Al voltant de la intervenció

Némesis és el nom que identificava la deessa de la intervenció, la venjança, la fortuna i la justícia retributiva, segons l'etimologia de la mitologia grega. S'ocupava d'aplicar un càstig a aquells que no obeïen (per exemple, els fills que no respectaven les ordres dels seus pares). Sembla que el poder de la mitologia obligava a un fràgil equilibri de la fortuna i la justícia (retributiva?) en un intent d'afavorir "l'equilibri universal" (30). En l'etimologia del llatí (inter-venis) es fa més referència als aspectes d'arribar a l'interior d'alguna persona o cosa, entrar i dirigir en l'interior de les persones, de fer-se camí entre obstacles per arribar al destí. Aquest interès per la intervenció es va potenciar de forma principalment manifestada a partir del triomf acadèmic de les ciències sobre les creences religioses a mitjans del segle XIX per estudiar la naturalesa humana. Posteriorment les concepcions benthamianes a la justícia van sancionar aquesta terminologia que ja no va deixar d'abandonar junt amb la medicina. També s'ha de tenir present el concepte de tractament que s'utilitza de forma habitual al nostre camp professional. Sembla que l'origen d'aquesta paraula també prové del grec clàssic: *θεραπεία*, que volia dir teràpia, com a cura de múltiples afeccions relacionades amb la salut, terme copsat per la medicina i la psicologia. Paral·lelament, en l'àmbit de l'educació, la confusió terminològica ha estat més respecte la barreja de conceptes i paraules del món escolar i el pedagògic, principalment l'ensenyament versus l'educació. Sembla haver-se compartit cert acord respecte el disseny curricular, terme que ha estat capaç d'abordar-se des del magisteri, la pedagogia, l'educació social i la formació en general en diferents camps.

La pràctica educativa comporta el treball des de les dinàmiques relacionals educador-educand en praxis democràtica deweyana, però també trencant les estructures que generen

exclusió social i dotant als individus d'aquelles eines que faciliten noves dinàmiques freireanes de llibertat i transformació. Aquest treball relacional amb joves transgressors comporta llavors un objectiu ampli de trencament de destins i trajectòries socials i individuals força predeterminades que en molts casos l'acció educativa pot transformar: una lluita per la justícia social des de la justícia específica de menors i des de l'acció educativa relacional, transformadora, facilitadora de canvis, d'inclusió social, d'enriquiment del coneixement com a persona, de la construcció de noves facultats per a la convivència en aquest món limitat-global i ecològicament en perill (31) (32).

Aquesta acció socioeducativa i el pla de treball corresponent ens connecta amb l'etern debat entre els aspectes epistemològics i els metodològics. Si entenem al professional de medi obert com a reactivador de la consciència del jove transgressor més que com a dispensador exclusiu de programes individualitzats i/o projectes curriculars, això ens pot ajudar a tenir una visió més pluri i trans que una exclusivament focalitzada en un factor o un programa. El mètode com a estratègia no com a programa. Partir de la necessitat de superar els esquemes de tipus programàtic per crear una tasca fonamentalment estratègica. La recerca d'estratègies des d'un meta-paradigma complex utilitzant l'estratègia com a eina per modificar i transformar l'acció socioeducativa (33) (34). La diversificació en l'avaluació, la informació i el projecte de treball, fugint de models únics (35).

Durant el procés històric d'evolució de la figura professional d'acció educativa en medi obert a Catalunya s'ha passat per diverses formes, models, línies de treball, metodologies, que ha comportat l'assumpció i incorporació en el seu bagatge tècnic de corrents disciplinàries

que han passat per: l'assistència socioeducativa, l'educació especialitzada, el treball sobre les necessitats, les variables psicodinàmiques, l'anàlisi sistèmic, l'educació en valors, la resolució de conflictes, la relació d'ajuda, l'educació social, la responsabilització, l'educació per a la ciutadania, les estratègies de mediació, les eines prosocials, el coaching, l'educació emocional o la pedagogia de la interioritat, ... per posar uns exemples. Recordeu quan a finals dels 60 en l'àmbit de l'educació amb joves delinqüents s'estudiava amb admiració l'obra de Makarenko?, o com posteriorment als 70 es va passar l'enfocament de qualsevol acció educativa sobre el tamís de la psicoanàlisi?, o com després, i encara avui en dia, hi ha persones que defensen les eines/habilitats prosocials com les úniques viables en educació amb joves transgressors? Potser recordarem en el futur amb tristesa o ironia els temps (actuals) en què es parlava de l'eficàcia dels models de prevenció de riscos.

En qualsevol cas, aquest debat metodològic en el nostre col·lectiu sempre ens ha comportat un encaix entre les diferents formacions disciplinàries dels professionals que treballem i la pràctica quotidiana. Des d'un intent epistemològic de consensuar terminologies, continguts educatius, formes de desenvolupament de la mesura judicial, respecte projecte-programa-model-mètode-tècnica-àmbit-eix-eina-pauta, es tractaria d'obrir el debat per planificar millor l'acció educativa pertinent. En el cas de la Llibertat Vigilada això ha estat més determinant per les característiques que defineix la mateixa llei, per l'encàrrec individualitzat en l'assignació del menor en seguiment, pel caràcter obert, dinàmic, transformador i de retroalimentació en la relació adult-adolescent, alhora que per la diversitat de possibilitats metodològiques d'acció educativa que ofereix.

b) Metodologia i pla de treball

La metodologia d'actuació en el nostre camp de treball amb joves transgressors en la Llibertat Vigilada ha significat històricament tenir en compte variables que han funcionat com a àmbits, etapes, currículums adaptats, programes específics, fitxes individualitzades, dossiers de registre, fitxes d'avaluació, fitxes de programació, fitxes de seguiment, etc., amb continguts diversos en cada cas. Això ha comportat força vegades que s'hagi aplicat un format concret o un altre en funció de mandats institucionals, modes disciplinàries, supervisions externes puntuals, o aleatòriament a partir de les dinàmiques de cada equip de treball de professionals de medi obert (36) (37) (38) (39).

Actualment existeix un llistat molt divers de fitxes, graelles, pautes, objectius redactats prèviament, eines, activitats, programes, ... (anomenats generalment tots ells com a programes) que els professionals de medi obert poden aplicar en funció de diferents variables i que s'han assimilat als factors de risc i protecció que el protocol SAVRY contempla. Una vegada més, sembla haver-se fet una barreja de "programes" diversificats per incloure'ls dins un protocol encara no validat disciplinàriament. Potser la qüestió no és tant la quantitat d'eines metodològiques prèviament seleccionades com a vàlides per aplicar "en laboratori" als joves, sinó el fet que es tinguin clares amb una mentalitat institucional oberta i integradora de les diferents corrents de pensament i dinàmiques d'experiència dels professionals que treballen a peu de carrer.

Sembla clar que l'elaboració d'un pla de treball és necessari en tota acció educativa, principalment per les funcions de planificació i ordenació que comporta. A més, en el nostre cas, la Llei insisteix en la necessitat de fer un programa individualitzat d'execució de la mesura especificant els objectius que es pretenen aconseguir i les actuacions corresponents. També sembla evident la diferenciació entre pla de treball, programa individualitzat i informe a la instància

judicial. La qüestió és si l'acció socioeducativa és quelcom més (com així creiem) que una adquisició de competències socials o un procés de socialització pel jove que permet integrar-se a la societat. D'aquí sorgeix l'adaptació del pla de treball a partir d'uns objectius que no estiguin reduïts només a l'objecte general d'integració social sinó que vagin més enllà. Una vegada més, volem recordar que el contingut de la mesura judicial de la Llibertat Vigilada no és el Pla de Treball sinó que aquest és un element més que configura, ordena, planifica i pot ajudar i/o donar sentit a l'acció socioeducativa, però no ho és tot ni de bon tros. Entenem que el pla de treball mai pot ser la clau de volta que sustentarà l'acció socioeducativa en medi obert ja que no és l'eina de treball indispensable del DAM, i molt menys si la considerem només basada en la gestió del risc. Sembla que hi ha acord entre els discursos disciplinaris en incidir sobre l'autonomia, l'emancipació, el creixement personal, ... dels subjectes amb els quals treballem. I sobre això se sustenta una part molt important del disseny dels objectius. Però si l'adolescent desenvolupa accions que no eren les previstes en aquest pla de treball, llavors planeja sobre el pla de treball una sensació de fracàs professional, una menysvaloració d'aquestes accions "autònomes" del jove i una amenaça d'incompliment de la mesura judicial.

En aquests moments el mandat institucional en l'eina metodològica està dirigit a unificar i planificar a partir de: a) delimitar les funcions dels PTI (Programa de Tractament Individualitzat), MII (Model Individualitzat d'Intervenció) i PIE (Programa Individualitzat d'Execució), b) incorporar elements que es consideren bàsics del procés de planificació com els indicadors d'avaluació, c) unificar el caràcter formal en els informes amb més ortodòxia en la redacció d'objectius i la diferenciació dels diferents elements que constitueixen una planificació (objectius, continguts de treball, resultats esperats, metodologia, activitats, sistemes d'avaluació, etc.), d) clarificar l'ús

de la informació que es registra en els diferents apartats de l'aplicació informàtica de l'avaluació del risc (PGRR-SAVRY), e) el diagnòstic i el planejament a partir de la detecció de necessitats, f) la concreció de l'actuació a partir d'uns objectius formulats a partir d'unes necessitats detectades i prioritzades (40) (41).

Potser hauríem de ser capaços entre tots, professionals i gestors públics, en obrir el ventall de possibilitats que ofereix el fet de planificar la nostra feina i no obligar a seguir un determinat i exclusiu mètode de treball. Acceptar l'hetero-

geneïtat i heterodòxia epistemològica-metodològica de la mateixa manera que acceptem la diversitat i individuació dels joves que portem en seguiment. I també en com/on/quant posem el dit a la nafra de l'avaluació-anàlisi institucional, del funcionament de l'organigrama vertical de l'administració pública, perquè no només es tracta d'avaluar el compliment d'un programa o un pla de treball sinó de tot el que envolta i comporta el desenvolupament de la mesura judicial de Llibertat Vigilada.

c) Avaluació

Dins l'espai metodològic, quan abordem els aspectes d'avaluació en el nostre camp de treball amb joves transgressors, comprovem com es produeixen força enfrontaments metodològics pels diferents plantejaments que adoptem en funció dels diferents plans de treball i els posicionaments més disciplinaris per poder observar, analitzar i interpretar, elements tots ells que ajuden molt a poder fer una avaluació del treball realitzat tot i que no s'hagi aportat gaire en el desenvolupament metodològic previ del pla de treball o del projecte d'actuació. Etimològicament, avaluar comporta determinar el valor. És el que fa de contrapès, per tant pesa i equilibra al mateix temps, cerca l'equilibri, fa de balança i sedàs alhora. Per tant, també es produeix un treball de crítica, selecció, tria. Anàlisi, comparació, contrastació, precisió, prova. Decisió. Reconeixement. Conèixer la identitat de l'objecte avaluat.

En cercar la comprensió de sentit d'avaluar, s'aconsegueix saber com se sap i s'aconsegueix entendre la mecànica del propi enteniment: metacognició. Entenem, llavors que avaluar no és un acte d'estratègia tècnica o de procediment pedagògic sinó que va més enllà com a tronc i eix constitutiu de l'acte relacional de pensar (42) (43). L'acte avaluador forma part del procés continu del pensament i l'acció educatius. És un acte ètic que comporta el repte d'emprar criteris, comprendre evidències, utilitzar eines lògiques, qüestionament de prioritats, etc.

Creiem que avaluar en el nostre espai d'acció educativa va més enllà d'examinar i qualificar, aspecte essencial de les avaluacions en el territori didàctic-escolar. La construcció de la relació professional-jove transgressor obliga a un tipus d'avaluació força diferent per les característiques d'actuació en medi obert dins una mesura judicial. Per aprofundir en aquest debat avaluador, que sempre comporta la integració dels elements falsament anomenats quantitius i qualitius, es poden obrir quatre grans àmbits: puntuació (determinació, qualificació, nota), assignació de valor (apreciació, taxació, valoració), síntesi (comprovació, dictamen, peritatge) i procediment de càlcul (càlcul, estimació, pondera-

ció), tenint en compte les dificultats per poder contrastar determinats valors en una relació generalment individual amb un pla de treball previ que no parteix de referents acadèmics com el disseny curricular habitual en menors-joves (44).

L'avaluació contínua dins el procés d'acció socioeducativa ha de ser la clau que comporta la permanent revisió no només d'aquells elements metodològics específics sinó d'aquelles situacions que impliquen un determinat posicionament professional en la relació DAM-jove, educador-educand. Avaluació no ha de ser només analitzar, contrastar, mesurar, validar, qualificar, comprovar resultats, parlar d'efectivitat, etc., entenem que prèviament ha de ser mirar-se com a professional en la nostra actuació quotidiana.

A més, és necessari ampliar el ventall avaluador construint un enfocament necessari d'avaluació i anàlisi institucional. La institució pública en aquests moments tendeix generalment a prioritzar l'avaluació de la visió-missió, l'èxit i l'eficàcia. En canvi, els treballadors públics de justícia juvenil hauríem de defensar la radicalitat de la nostra acció socioeducativa en el moment de plantejar elements avaluadors.

Finalment, podríem considerar tres exigències primordials prèvies a tota avaluació educativa per prendre la distància d'observació necessària: a) no entendre la relació educativa des de la possessió-dominació, b) ningú pot posar-se plenament en el lloc de l'altre malgrat les actituds i aptituds empàtiques, c) construir un lloc pel jove transgressor que arriba i oferir mitjans per ocupar-lo (45).

Per tant, l'avaluació educativa s'ha de fer "amb" i no "sobre". És primordial poder fer l'acte avaluador junt amb el jove transgressor durant el procés de desenvolupament de la mesura de Llibertat Vigilada, tractat com a subjecte avaluador i no com a objecte d'avaluació. Potenciar l'autoavaluació i la co-avaluació, la contrastació permanent del disseny de l'actuació relacional amb el jove.

IV - Informació

a) Pertinença, prevenció, contrastació i filtratge de la informació

La informació és una eina essencial en la feina del DAM. Encara més si es tracta del contingut d'una mesura judicial com és el cas de la LV. S'ha de recordar que un dels pilars bàsics, sobre els quals descansa la preparació del pla de treball a realitzar per desenvolupar aquesta mesura, és la recollida de tot allò que ens arriba en relació al jove que és objecte d'aquesta mesura. El professional ha de poder trencar uns sabers desunits, dividits, compartimentats, i per altra banda, realitats més transversals, multidimensionals, globalitzades. Per a que un coneixement sigui pertinent ha d'evidenciar un context, una globalitat, una multidimensionalitat i una complexitat. Així, s'han d'ubicar les informacions i els elements aïllats en el seu context; s'ha de treballar amb el conjunt que contenen parts diverses lligades de manera inter-retroactiva i/o organitzacional. No s'ha d'oblidar el caràcter multidimensional del subjecte del qual ens arriba tota una pluja d'informació, i alhora s'ha de tenir present que aquesta informació és complexa perquè conté junts elements diferents inseparables.

El subjecte ha de saber en tot moment quina és la raó de la recollida de la informació i quines subjeccions legals té el professional i la institució que la realitza per aconseguir que l'acte de la informació que es demana estigui fora de tota sospita, constructe previ d'estereotips, i sigui innecessària. S'ha d'anar cap a una ètica de la continuïtat de les cures amb adolescents començant per la circulació de la informació, ja que és alt el risc que pot tenir per a un subjecte veure's mirat de forma contradictòria per les distintes persones i espais pels quals transita. L'altre risc, és l'oposat, l'excés d'uniformitat amb què el subjecte és vist pels serveis que l'atenen, de forma que quan això passa el que en realitat està succeint és que el subjecte ja no és ell sinó el seu símptoma: el síndrome, els problemes o les dificultats passen a ser la seva identitat (46).

Quan parlem de prevenció en la informació, creiem que ens podem referir a totes aquelles persones, situacions, eines, elements que ens aporten informació i amb les quals hem de posar en observació tot allò que ens arriba. Hem de ser capaços d'incorporar-nos i col·locar-nos com a professionals davant això per evitar i prevenir tot allò que comporta una inadequada recepció i utilització d'aquesta informació.

Aquest filtratge ens ajuda per poder col·locar-nos com a professionals en un punt d'equidistància necessària que ajudi a una millor objectivitat en la quantitat i qualitat de la informació recollida, alhora que per respectar els drets del menor i el principi legal d'intervenció mínima, ja que considerem que la informació també és intervenció. Els criteris per fer un filtratge adient no són fàcils. Ni tota la informació recollida és vàlida i necessària per ajudar al creixement personal del jove en l'acció educativa, ni voler intervenir "en blanc", com un plasma verge per no ser "contaminat" i així fer una actuació purista i en essència, tampoc és convenient. Un excés d'informació també pot provocar l'efecte contrari que es busca en l'acció amb el jove i el seu entorn més proper (47).

El maneigament d'aquesta informació, una vegada fet el filtratge, és essencial per entendre que l'acció educativa que es fa conjuntament amb el jove ha de servir per trobar l'equilibri en les direccions de la informació que manté el professional, l'elaboració interna que ha fet el mateix, la contrastació d'aquesta amb la que aporta les famílies i en les coordinacions amb altres professionals. La manera com es maneja aquesta informació ens ha de dir molt de les possibilitats d'intervenció o actuació perquè pot permetre estratègies conjuntes amb l'adolescent i/o amb la família. És totalment necessari, i un deure ètic que queda reflectit dins els codis deontològics

d'educadors, treballadors socials, pedagogs i psicòlegs, la contrastació de les informacions que maneja el professional de medi obert.

De la mateixa manera, és precís seleccionar aquelles informacions significatives que són les que han de servir de base per a l'elaboració del posterior pla de treball. Aquesta significació implica la seva ubicació en un ordre d'importància que és el que ha de marcar el sentit pel qual el professional ha de considerar les seves estratègies. El significat i el significant formen part del circuit d'informació que es generen institucionalment i que pot permetre la plasmació d'un currículum ocult que es considera l'adient per planificar la intervenció. És aquí on el DAM ha de ser capaç de mantenir la seva autonomia professional per seleccionar aquelles informacions

pertinents tenint en compte criteris legals, judicials, disciplinaris, formatius, experimentals, de respecte a l'usuari, ... i potser també una mica de sentit comú. L'ordenació de la informació també comporta estructurar aquesta per etapes o moments en els quals el professional ha de seleccionar en cada moment el que és més adient, important o significatiu com a pas previ abans de la seva acció educativa. Una fase inicial requereix un tipus d'informació que pot permetre el disseny de la línia de treball posterior, així com la informació en l'etapa de seguiment pot ser més de contrastació, validació, recomposició, ampliació, selecció, ... Igualment, en el moment final de la mesura judicial la informació ha de servir com a vehicle de devolució i comiat adaptada a l'evolució que hagi tingut el jove.

b) Confidencialitat - seguretat en la informació - drets del menor

La Llei d'Enjudiciament Criminal (art. 417) diu "no podran ser obligats a declarar com a testimonis (...) els funcionaris públics, tant civils com militars de qualsevol classe que siguin, quan no poguessin declarar sense violar el secret que per raó de llurs càrrecs tinguessin l'obligació de guardar, o quan, procedint en virtut de l'obediència deguda, no fossin autoritzats pel seu superior jeràrquic per a prestar la declaració que els sigui sol·licitada". També, el Codi Penal (art. 367) manifesta "el funcionari públic que reveli els secrets que conegui per raó del seu ofici, o lliuri indegudament papers o còpies de paper que té al seu càrrec i que no hagin de ser publicats incorrerà en les penes de suspensió i multa". El secret professional és el deure imposat per llei a certes persones de no revelar determinades informacions que s'han obtingut a través de l'exercici de la seva professió (48). De la mateixa manera, l'obligació ètica en el professional ha de rebutjar la seva intervenció quan puguin haver indicis seriosos que la seva participació pot ser utilitzada contra els legítims interessos de les persones (49). També, la Ley Orgánica 15/1999 de Protección de Datos de Carácter Personal, respecte el secret professional parla de la seva obligació en aquelles persones que tractin amb fitxers amb dades de caràcter personal (art.10) i que les dades seran eliminades quan deixin de ser necessàries per la finalitat que es van crear (art.4.5). Igualment, els interessats dels quals es sol·licitin dades personals hauran de ser prèviament informats de forma expressa, precisa i inequívoca de l'existència d'un fitxer, base de dades, de les seves conseqüències, de les possibilitats d'exercir els drets d'accés, rectificació, cancel·lació i oposició, i de la identitat del responsable (art.5.1).

En l'escrit de demanda que els professionals de medi obert van presentar al Síndic de Greuges contra el protocol SAVRY (Structured Assessment for Violence Risk in Youth), també es recordava que la nostra professió es troba con-

formada en base a l'encàrrec institucional de treballadors (funcionaris del cos superior general, cossos específics, cos de gestió, cos d'educadors socials, i laborals educadors/tècnics) d'intervenció en medi obert de la justícia juvenil amb requeriment formatiu disciplinari en educació social, treball social, pedagogia i/o psicologia. Així, afirmàvem que ens sentíem obligats professionalment a respectar i complir escrupolosament el que diuen els seus codis deontològics (50-56).

Malgrat és cert que els drets del menor, la família o la societat poden ser considerats de diferent àmbit, el que aquí es valora és el posicionament d'ells respecte la seva relació amb un tipus d'administració pública com és la justícia juvenil que d'entrada pot comportar una limitació i/o conculcació de drets. Per aquest motiu, també és necessari recordar el que diu el Comité de los Derechos del Niño de la Convención sobre los Derechos del Niño de NNUU, i les diferents Regles de les Nacions Unides per a l'administració de la justícia de menors ("Regles de Beijing"), les Regles de NNUU per a la protecció dels menors privats de llibertat ("Regles de La Habana") i les Directrius de NNUU per a la prevenció de la delinqüència Juvenil ("Directrius de Riad") (57).

La posterior resolució del Síndic de Greuges sobre l'aplicació del SAVRY en la justícia juvenil catalana (15/4/10), diu "que sens perjudici de l'establiment de les metodologies de treball que escaigui (valoració estructurada o no estructurada), es revisi l'aplicació del SAVRY en el sentit d'assegurar el compliment del principi de mínima intervenció i interès superior de l'infant en cada cas concret" i que "s'exclouï el plantejament obligatori de qüestions que afectin la intimitat dels menors i les seves famílies per assegurar que la informació demanada en cada cas resulti estrictament necessària per informar sobre el menor amb el qual s'intervé" (58-59).

c) Informació no escrita

La informació no escrita al nostre àmbit professional sempre ha estat motiu de moltes lectures i interpretacions ja que presenta prismes poc regulats en el món jurídic i administratiu. En aquest sentit, els professionals de medi obert sempre hem defensat l'espai d'entrevista, principalment en la mesura judicial de Llibertat Vigilada, com aquell on queda col·locada tota aquella informació que no surt als informes judicials o als registres escrits dels professionals, i els espais de coordinacions com aquells on es traspasa informació entre professionals independentment del seu trasllat posterior al paper o a l'ordinador.

La Circular 1/2006 de la Direcció General de Justícia Juvenil sobre disposicions comunes d'organització i funcionament dels equips de medi obert, en l'àmbit de l'elaboració del programa individualitzat d'execució de la mesura, en relació amb les entrevistes que ha de desenvolupar el tècnic de medi obert, en la secció tercera, article 14.c), diu que "en aquells equips de medi obert i mesures que hagi establert la Direcció General de Justícia Juvenil, les entrevistes es prepararan i duran a terme amb un guió semiestructurat per identificar els factors de risc i els de protecció que pugui presentar el menor o jove envers una reincidència futura". La Llei 12/07 d'onze d'octubre de Serveis Socials de Catalunya, a l'article 9.2.a), parla del dret a disposar d'un pla d'atenció social individual, familiar o convivencial, en funció de la valoració de la situació, que s'ha d'aplicar tècnicament per procediments reconeguts i

homologats, i en el punt b) diu, a més, conèixer els estàndards aplicables amb aquesta finalitat, i dret a que se'n tingui en compte l'opinió en el procés d'avaluació.

Aquesta informació no escrita forma part de les pràctiques professionals necessàries, la coordinació professional, una demanda de producció d'informació dirigida a compartir i elaborar conjuntament per millorar l'entendre i l'actuar coordinadament sobre els usuaris. La informació no escrita professional hauria de tenir el mateix caràcter de producció voluntària, conscient, reflexiva i estratègica que la producció escrita. Es troba de forma permanent en tot allò que envolta l'acció educativa del DAM, l'educador de medi obert o el tècnic de medi obert, l'espai de relació amb el jove, la coordinació amb altres treballadors d'altres recursos, el compartir-la amb altres companys, ... Simplement, està.

Una altra qüestió és la voluntat i capacitat del professional per utilitzar-la, treballar-la, retroalimentar-la, oferir-la, etc. És una informació que existeix al carrer, als domicilis familiars, al despatx, al passadís, ... i que ens permet manobrar amb ella conscient o inconscientment (6o). Aquesta, segons com es manegi, pot augmentar el nivell professional de l'acció educativa en la relació amb el jove o, ans al contrari, pot provocar que el menor mai se senti còmode ni amb capacitat per la confiança ni per implicar-se en aquells canvis necessaris que el pla de treball (escrit) de la mesura judicial demanda.

d) Informació escrita

La Llei orgànica 5/2000, de 12 de gener, reguladora de la responsabilitat penal dels menors, especifica l'obligació a realitzar informes a la instància judicial. En les regles generals de la instrucció del procediment, en l'apartat de l'informe de l'equip tècnic diu que haurà de ser sobre la situació psicològica, educativa i familiar del menor així com sobre el seu entorn social (Títol III, capítol I, article 27.1). També diu que l'equip tècnic podrà proposar una intervenció socio-educativa sobre el menor, posant de manifest aquells aspectes del mateix que consideri rellevants per a la mateixa intervenció (art.27.2). Tanmateix, a l'execució, la Llei parla sobre els "informes sobre la ejecución de la medida y sus incidencias, y sobre la evolución personal de los menores sometidos a las mismas". Respecte els informes, el Reglament especifica que durant l'execució el contingut dels informes "ha de ser suficient, d'acord amb la naturalesa i finalitat de cada mesura, per conèixer el grau de compliment d'aquesta, les incidències que es produeixin i l'evolució personal del menor" (art.13.1).

Abans de l'inici de l'aplicació del protocol SAVRY, quan els menors iniciaven el compliment de la mesura se'ls informava de l'obligació d'enviar els informes específics amb el pla de treball inicial, de seguiment i de finalització de la mateixa. El professional tenia marge de maniobra per informar de la situació del jove sense explicar aquells aspectes més personals que no és necessari esmentar i, així, mantenir la confidencialitat necessària en una relació d'ajuda en la qual la creació del vincle és l'eix vertebrador de tota la intervenció. Arran l'obligatorietat administrativa en la utilització d'aquest protocol, aquest paisatge professional d'informació preservada i protegida ha quedat totalment contaminat.

Hauríem de tenir present, en aquest sentit, que la informació escrita comporta un grau de formalitat, responsabilització, programació i cura, del qual potser es troba mancada la informació no escrita. Fora d'aquest context judicial

es fan informes per altres instàncies socials de forma esporàdica; registres d'entrevistes i de coordinacions per a ús propi o per un traspàs del cas; documents interiors a la pròpia administració i documents dins l'espai de supervisió (quan ha existit). Això, dins una mesura judicial com aquesta, és bàsic ja que afecta a la credibilitat de la nostra professió. No hem d'oblidar que els nostres informes als jutjats i a la fiscalia estan a l'abast dels menors, les famílies, els advocats i, en definitiva, a tothom. Entenem que és millor quan més regulada quedi aquesta informació, tant respecte els drets i l'interès del menor, com de protecció de la discreció professional i de la relació. En canvi, considerem que aquest àmbit de treball ha de quedar prou flexible, obert i heterogeni respecte la metodologia, contingut dels plans de treball i els informes judicials.

S'haurien de diferenciar dues produccions diferents referents a dos àmbits separats: el que entenem per informació escrita del context educatiu, que pugui ajudar a la producció i a l'enriquiment teòric-pràctic de l'acció educativa del professional, respecte de la informació escrita obligatòria del context judicial, que es canalitza a través dels informes a l'instància judicial, tal i com ens obliga la vigent legislació de menors.

El primer camp de treball hauria de ser prou divers per partir d'una concepció de globalitat en l'àmbit de l'actuació psico-socio-pedagògic-educativa amb menors transgressors, assumint una postura oberta de transdisciplinarietat que ajudi als professionals en la seva actuació quotidiana. Hem de reconèixer que actualment no és així. Sembla que estem en un desert epistemològic on el que importa a l'administració catalana és que els professionals estiguin poc formats en la diversificació disciplinària i molt ensinistrats en l'aplicació de poques tècniques però molt pautades.

Respecte el segon camp de treball, els informes, la qüestió en aquests últims anys encara s'ha agreujat més per l'interès persistent dels

últims gestors públics en unificar continguts escrits en un únic mètode de treball més criminològic-penitenciari de control. L'augment del temor i de la sensació d'inseguretat social ens ha portat als mecanismes disciplinaris de prevenció de riscos: el risc pot estimar-se, assegurar-se, predir-se, però el perill genera incertesa i por. Traslladar aquestes inseguretats a l'àmbit dels professionals en el seu instrument de redacció escrita no és un tema menor ja que és l'espai on ell pot plasmar el seu model d'acció socioeducativa (61). Aquí tampoc volem interpretar massa les corrents dominants actualment dins el camp social a nivell global, però el que ha estat evident fins ara és que la Llibertat Vigilada s'ha convertit, pel que fa a la redacció dels informes judicials, en una mesura judicial on no es deixa tenir en compte els criteris formatius, d'experiència, capacitat i de filtratge de la informació recollida que genera el professional corresponent, criteris que poden ser heterodoxes i/o transdisciplinaris.

Amb aquesta premissa, creiem que el DAM, respecte de la informació escrita, ha de tenir especial cura en:

- Filtrar i separar la informació essencial de la superficial.
- Poder utilitzar aquells sabers que el professional pugui, sàpiga o vulgui en el moment del redactat.

- Mantenir la seva autonomia i autoritat professionals en el moment de fer entrega i defensar els informes en qualsevol moment del procés
- Reivindicar la importància que caracteritza l'informe escrit en la jurisdicció de menors tant en la funció d'assessorament en la fase d'instrucció com en la funció d'execució de mesures en la fase post-sentencial.

El fet que el professional de medi obert mai ha tingut un reconeixement disciplinari acadèmic propi, també ha influït en la seva situació respecte les competències (pròpies i atribuïdes) per responsabilitzar-se de la informació escrita. En altres disciplines, els col·legis professionals han ajudat a regular el sentit, objectius i metodologia dels seus informes escrits i això ha servit de protecció tècnica-jurídica. Curiosa i paradoxalment, en l'àmbit de menors transgressors de l'administració catalana, això no ha estat així i ara ens trobem amb ordenacions i directrius per assenyalar la manera com els DAM han d'escriure els seus informes, malgrat la Llei 5/00 és clara en aquest aspecte. La Llei no especifica ni el contingut ni la forma com s'han de redactar els informes escrits a la instància judicial. En canvi, els codis deontològics professionals són força clars (com ja s'ha explicat als punts anteriors) pel que fa al contingut, els mètodes, les eines, la forma de redactar i el secret de les fonts emprades dels informes escrits.

V - Dubtes / propostes

- És apropiada avui en dia la terminologia/ epistemologia de Llibertat Vigilada? Tenint en compte els orígens benthamians de la paraula, i en el cas nostre, la utilització pel franquisme de tota la seva ideologia per omplir de contingut el terme, i que actualment a la legislació espanyola d'adults ja existeix la figura de la llibertat vigilada, aquest seria un element més a afegir en la defensa del canvi terminològic d'aquesta mesura judicial en la legislació penal de menors. Un canvi cap a una llibertat acompanyada, més socioeducativa. Una reivindicació de la terminologia d'acció educativa en medi obert (62).
- Com adaptar la Llei? - És possible canviar la llei 14 anys més tard pel que fa al contingut de la Llibertat Vigilada en alguns apartats? Necessitat d'adaptar-se a l'evolució constant que hauria de comportar aquesta mesura. Sembla clar que en l'acció educativa amb joves transgressors no podem partir d'una base epistemològica rígida, d'una foto fixa jurídica. L'adaptació i l'evolució són necessàries.
- La Llei 5/2000 o el Reglament poden plantejar aproximacions terminològiques en la diferenciació de: projecte-programa-model-mètode-tècnica-eina-pauta judicial, o ho han de fer els col·legis professionals o el món acadèmic?
- Algunes de les irregularitats i incoherències d'aquesta llei que s'han esmentat, amb eufemismes (mesures educatives-penes, no es poden aplicar mesures que impedeixin l'educació del jove, culpabilitat penal versus responsabilitat educativa, etc.) tant en els principis (63) (64) (65), com en una part de l'articulat, com en la reivindicació de la figura professional de l'equip tècnic, poden ser susceptibles de ser transformats?
- Defensa de l'autonomia/especificitat de la figura professional del DAM/EMO/TMO com a referent diferencial de l'atenció socioeducativa amb joves en mesura de LV pel que fa a la responsabilització dels informes que s'han d'emprar a l'instància judicial.
- Reivindicació de la Llibertat Vigilada com una mesura judicial basada en la relació socioeducativa professional-menor on es potencia el treball multidisciplinari i en xarxa per a la capacitació i el creixement global de l'adolescent transgressor que generalment arriba al món judicial com a símptoma de situacions, problemàtiques, conflictes, que s'han de treballar.

Referències bibliogràfiques

- (1) - Crozier, M: Le phénomène bureaucratique / Ed.Le Seuil / Paris / 1964
- (2) - Ciurana, E.R: El modelo organizacional y su método / Sinectis.com / 2011
- (3) - Fundació Vidal i Barraquer: El model bio-psico-social: reptes i oportunitats / Barcelona / 2014
- (4) - Morin, E: Los siete saberes necesarios para la educación del futuro / UNESCO / 1999
- (5) - Ministerio de Justicia : Ley Orgànica 5/2000 de responsabilidad penal de los menores
- (6) - Generalitat de Catalunya: Llei 27/2001, de 31 de desembre, de Justícia Juvenil / DOGC n.3553 / 2002
- (7) - Goffman, E: Frame Analysis: An essay on the organization of experience / Northeastern University Press / Boston / 1974
- (8) - Entman, R: Tree Beard. Framing: Toward Clarification of a Fractured Paradigm / Journal of Communication / 1993
- (9) - Bateson, G: Pasos hacia una ecología de la mente / Planeta / 1991
- (10) - Lamas, C. i altres: La intervención sistémica en los Servicios Sociales ante la familia multiproblemática. La experiencia de Ciutat Vella / Paidós / Barcelona / 1997
- (11) - Lacan, J: El reverso del psicoanàlisis / Paidós / Buenos Aires / 1991
- (12) - Domingo, C: Mi querida hija Hildegart / Destino / Barcelona / 2008
- (13) - Foucault, M: Vigilar y castigar / Siglo XXI editores / 1976
- (14) - Ventura, R: Grandes líneas en la nueva Ley de Responsabilidad Penal de los Menores / III Jornades ATIS (Associació de Treballadors d'Intervenció Socioeducativa en medi obert en l'àmbit de la justícia juvenil) / 2000
- (15) - Morales, A: El modelo de responsabilidad: experiencias de pasado y perspectivas de futuro. El principio del superior interés del menor / III Jornades ATIS / 2000
- (16) - de Leo, G: La justicia de menores / Teide / 1973
- (17) - Pereira, R i altres: Psicoterapia de la violencia filio-parental. Entre el secreto y la vergüenza / Ed.Morata / Madrid / 2011
- (18) - Friedlander, K: Psicoanàlisis de la delincuencia juvenil / Paidós / 1987
- (19) - Piaget, J: Seis estudios de psicología / Seix Barral / 1974
- (20) - Willis, P: Aprendiendo a trabajar / Akal / 1977
- (21) - Fransoy, P: Educació i control / CEJFE / 1989
- (22) - Amorós, P i altres: Metodologia d'intervenció en medi obert / Justícia i Societat n.8 / 1993
- (23) - Feduchi, L: El adolescente ante su futuro / Temas de psicoanàlisis / 2011
- (24) - Sales, A-Sarasa, S: Itineraris i factors d'exclusió social / Síndica de Greuges / 2009
- (25) - Comissió Llibertat Vigilada: Revisió de continguts / 1994
- (26) - Delegats de l'EMO-1: La mesura de Llibertat Vigilada en el context de la Llei 5/2000 / DGJJ / 2004
- (27) - Ferrer, N: Efectos terapéuticos del tratamiento psicoanalítico / ACTO / 2011
- (28) - Tizio, H i altres: Reinventar el vínculo educativo: aportes de la Pedagogía Social y el Psicoanàlisis / Ed.Gedisa / Barcelona / 2001
- (29) - Estalayo, A-Ochoa, O.-Romero, J.: Estilos de crianza y ambientes familiares en menores y jóvenes violentos. Un modelo psicoterapéutico de apoyo para la intervención / Cuadernos de Psiquiatría y Psicoterapia del Niño y del Adolescente / 2009
- (30) - Illich, I: Némesis médica / Seix Barral editores / Barcelona / 1975
- (31) - Morin, E: Tenir el cap clar / La Campana / 2001
- (32) - Núñez, V: Entre la tecnociencia y el tecnopoder: el desafío de mantener abierta la pregunta acerca de las condiciones de producción de la Pedagogía Social y sus efectos / Revista Pedagogía Social n.10 / 2003
- (33) - de Almeida, M:C: Para comprender la complejidad / GRECOM-UFRN / México / 2006
- (34) - Malinowski, N: Hacia una estrategia de investigación pluridimensional / Multiversidad Pedagogía Compleja / França / 2012
- (35) - Núñez, V: El control social / UOC / 2009
- (36) - Col·lectiu de DAMs: Criteris de tractament en el medi obert / III Jornades de treball / 1985
- (37) - Servei d'Acció Educativa: Manual d'ús del PEI / DGPJM / 1994

- (38) - Comissió de representants dels DAMs: Valoració de funcions dels DAMs / 1995
- (39) - Burcet, J. i altres: Estrategias de intervención en medio abierto / RES Infancia y Educación Social n.4 / 2005
- (40) - Debat a Bat: Plans de treball amb joves infractors / CEJFE / 2013
- (41) - Departament de Justícia: Projecte Tècnic de Medi Obert / CEJFE / 2013
- (42) - Morin, E: La méthode / Ed. Le Seuil / Paris / 1977
- (43) - Sedó, C: Treballant com a educadora o educador social / Ed. Claret / 1999
- (44) - Andrés, I i altres: Reavaluar / Eumo editorial / 2003
- (45) - Meirieu, Ph: Frankenstein educador / Laertes / Barcelona / 1998
- (46) - Leal, J: Adolescències en una societat de bombolles / Butlletí d'Infància n.61 / 2012
- (47) - Fabià, P: Jornades d'intercanvi d'experiències professionals / CEJFE / 1992
- (48) - Giménez-Salinas, E: Papers d'Estudi i Formació n.9 / CEJFE
- (49) - Leal, J: Adolescencias vulneradas: perspectivas éticas de la continuidad de cuidados / Ramon Llull / 2008
- (50) - Col·lectiu de treballadors de medi obert: Escrit a la Consellera de Justícia sobre el SAVRY / 2008
- (51) - Professionals de medi obert - DGEPCJJ: Demanda al Síndic de Greuges / 2008
- (52) - Observatori del Sistema Penal i els Drets Humans (OSPDH): Demanda al Síndic de Greuges / 2008
- (53) - Col·legi Oficial de Diplomats en Treball Social i Assistents Socials de Catalunya: Codi d'Ètica i Deontològic / 2000
- (54) - Col·legi Professional de les Educadores i els Educadors de Catalunya: Codi Deontològic de l'Educador i l'Educadora social / ASEDES / 2007
- (55) - Col·legi de Pedagogs de Catalunya: Codi de Deontologia del Pedagóg / 2006
- (56) - Col·legi Oficial de Psicòlegs: Codi Deontològic del Psicòleg
- (57) - ONU-Comité de los Derechos del Niño: Convención sobre los Derechos del Niño / 2007
- (58) - Bartel-Borum-Forth: SAVRY (Structured Assessment for Violence Risk in Youth) / CEJFE (Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada - Generalitat de Catalunya) / 2003
- (59) - Síndic de Greuges: Resolució sobre l'aplicació del protocol SAVRY en la justícia juvenil catalana / 2010
- (60) - García Molina, J: Dar la palabra. Deseo, don y ética en educación social / Gedisa / 2003
- (61) - Castel, R: La gestion des risques. De l'anti-psychiatrie à l'après-psychanalyse / Les Éditions de Minuit / 1981
- (62) - Pignarre, A-Camors, J.M: L'acció educativa en medi obert / Papers d'Estudi i Formació n.1 / CEJFE / 1986
- (63) - Belloch, J.A: Interès del menor i control social. Conferència inaugural / III Jornades ATIS / 2000
- (64) - Cabezas, J: Reevaluación crítica del concepto de responsabilidad penal del menor. Posicionamientos sociales / OSPDH / 2008
- (65) - Funes, J: Els joves, la prevenció (de la delinqüència) i les polítiques públiques / VII jornada de prevenció i mediació comunitària / Compartim / CEJFE / 2012

Epileg

Intervencions obertes en el medi

Carles Sedó

Educador

Els centres d'intervenció educativa en temps d'oci s'han referit a certes actuacions com activitats de lleure. Podríem qüestionar aleshores si no es tracta d'un oxímoron això de programar un espai quan en ell el que es vol és viure la llibertat. Sempre podríem pensar que quan s'omple de coses a fer aquell espai passa d'oci a neg-oci. I ho és segur quan les empreses amb afany de lucre i els valors de les quals es limiten a aquells que cotitzen a l'Ibex 35, es van pujant al carro de l'educació. Perquè a qui li agrada especular tant li fa si duu ciment o cervell, i poc li importa si les colònies es fan a una casa del bosc o una seu d'un paradís fiscal.

Altres intervencions educatives són aquelles que fem des del medi obert amb joves les mans dels quals han acompanyat conductes delictives. En algunes ocasions intervencions i altres abordatges. I semblen sinònims però no ho són: abordem una nau quan la benvinguda que rebem no són bones paraules sinó canons i espases i tenen –per allò de mantenir la tradició– especial interès en tallar-nos una cama. Des de baix es fotran de nosaltres dient-nos “patapalo”. Des de dalt se'ns cridarà l'atenció dient-nos que hem fotut la pota.

Llibertats vigilades li diuen i li diem. Expressió també curiosa aquesta; serà que en l'àmbit educatiu ens agraden els oxímorons? No, la cosa no va per aquí. Quan es parla de llibertats vigilades no fan referència a la semilibertat de les noies i els nois que tenen una mesura (i la mesura, que quedi clar ja d'una vegada, sí importa). S'estan referent, a la vigilància que des de la institució es manté de les llibertats dels i de les DAM que hi treballen.

Aquestes figures començaren a treballar creant-se camí i obrint pas. Cada cop, però, la seva feina es va organitzant més, sistematitzant més, indicant-se (indicar = omplir indicadors a dojo)

més. I la gràcia d'aquest progressiu canvi és que va de tecnòcrata i de neutre. Bateries d'indicadors tipus SAVRY van tant de científics com els directius de les agències tipus Goldman-Sachs o qui governen les polítiques dels bancs centrals. I no hi ha res més perillós que la ideologia vestida de tècnica –amb corbata en uns casos i amb un ratolí i pantalla plana en d'altres. Qui s'oposa a certes tendències serà etiquetat de retrògrad, de posar fre a l'evolució, de no estar en un procés de formació permanent. Així que o t'adaptes al sistema o... O...? És possible no fer-ho?

Llençarem algunes hipòtesis.

L'autonomia molesta. Molesta la de les nacions de l'estat, la dels grups i les comunitats diferents que hi convivim, la de les persones a pensar el que volen i, també, la dels DAM a l'hora de treballar.

Privatitzarem serveis, reduïrem oferta pública, reduïrem la força de sindicats i convenis col·lectius, hi posarem menys professionals de l'atenció i la prevenció socioeducativa. Però el que és la repressió i el control de la delinqüència, aquí no tocarem gaire però mirarem de tenir-ho tot controlat perquè es tracta de tenir per mà les conseqüències de les polítiques que creem.

Dels indicadors que preveuen conductes delictives només ens importen una part. Si no, hi veuríem en ells com situació d'alt risc haver rebut formació en neoliberalisme salvatge, treballar en la gran banca o tenir familiars que formaven part de l'status quo franquista quan Franco mataba però encara vivia. I d'aquests no n'hem trobat cap.

Intervenim educativament amb joves el futur del qual pot ser problemàtic, treballem amb menors les conductes dels quals han afectat a d'altres persones, prevenim problemes i mitiguem els que ja hi són...

Però també tenim feina amb unes institucions que si no van en compte donaran més protagonisme a la porra que a la paraula, a la paret que al treball sota el sol i la pluja, a la tecnocràcia que a la humanitat i que demanaran canvis a noies i noies que han delinquit però que posaran mil resistències a reconèixer els seus errors.

Treballem amb menors, sí, però no oblidem que formem part de l'estructura i que farem allò que calgui perquè ni ella ni tècnics que només surten de l'oficina per fer un cafè, no ens deixi fer bé la nostra feina.

Postfaci

Algunas reflexiones sobre el trabajo con jóvenes: vigilar la libertad / acompañar la libertad

José Leal Rubio

Psicólogo Clínico, psicoanalista y asesor y supervisor de equipos e instituciones.

Las herramientas o instrumentos de que disponemos los profesionales para hacer frente a las exigencias de nuestras tareas tienen distinta procedencia. Un gran número de ellos nos han sido entregados por los maestros e instituciones que atesoran los saberes arcaicos y que forman parte de la cultura entendida ésta como el conjunto de producciones que permiten y facilitan vivir en sociedad y hacer frente a los avatares por los que discurre la vida. Otra parte de dichos instrumentos los conseguimos directamente con nuestro esfuerzo, el estudio, la curiosidad y las horas dedicadas a ello. Un tercer origen de nuestro saber profesional procede directamente de los conocimientos que obtenemos a partir de la práctica concreta con los sujetos a quienes atendemos. Se habla poco de éste saber y menos de la deuda de gratitud que hemos de mostrar hacia aquellos que lo hacen posible: los usuarios de los servicios con quienes trabajamos. Transmitir, por tanto, el conocimiento generado por las prácticas es, además de una muestra de gratitud hacia aquellos que las posibilitan una exigencia ética. Y así es la vida; recibimos una herencia, nos esforzamos en su cuidado y tenemos el deber de transmitir lo recibido y, además, lo que ha sido generado por nosotros.

Este es, en mi criterio, el pensamiento que late en el muy interesante trabajo sobre “Libertad Vigilada” con jóvenes que ha elaborado un grupo de profesionales que, interdisciplinariamente, trabajan en el tema.

Han puesto en dicha reflexión un conjunto de conocimientos teóricos compartidos a la vez que, los resultados de una práctica que no es fácil, al contrario, de acompañar a los jóvenes que han transgredido en el proceso de reparación y modificación de sus actitudes y modos de vivir.

Por eso el término “libertad vigilada” siendo el adecuado jurídicamente es insuficientemente

expresivo para dar cuenta de los mil ricos matices del trabajo de acompañar a un joven hacia el uso adecuado de su libertad. Éste uso pasa por el reconocimiento de normas que son las que rigen la vida en común para hacerla posible. Esto no siempre es fácil de entender para un joven. Tiene que hacer un gran esfuerzo para construir su moral a partir de los materiales que en su familia y demás contextos socializadores ha recibido. Durante la infancia el sujeto ha vivido con una moral “prestada”, basada en la confianza o en el miedo a las figuras encargadas del cuidado de su cumplimiento. El desarrollo intelectual y emocional le va a hacer posible el cuestionamiento de las normas recibidas y ha de esforzarse en hacer suyo aquel conjunto de conocimientos que le fueron transmitidos y a los que se adhirió o se sometió. El cuestionamiento de tales preceptos es necesario para pasar de una moral heterónoma a una moral autónoma. Coincide con un momento evolutivo en que la tendencia al acto es un hecho propio de la edad y la transgresión un modo de aprendizaje tan importante como para el niño el juego.

Es verdad que hay diversos tipos de transgresiones. Algunos de ellos podemos atribuirlos a una falla en los procesos identitarios básicos o al desprecio de lo recibido o, sencillamente, al falso convencimiento de que lo que ha hecho hasta ahora ha sido debido a la dominación y prepotencia del adulto. En la adolescencia aparecen dudas sobre las opciones morales que se constituyeron por identificación en la primera infancia. El desarrollo intelectual, su espíritu crítico y sus nuevas reflexiones llevan a un replanteamiento de dichas opciones de la infancia. Si no se ha realizado su interiorización de modo suficiente, se desembarazará de las reglas admitidas anteriormente. Su rechazo será el rechazo de la infancia y aparecerá como la superación de una ingenuidad inaceptable en adelante.

Pero también hemos de pensar que muchas de las transgresiones adolescentes son llamadas de atención y búsqueda de un límite coherente que devuelva al sujeto al lugar de la tranquilidad de la que no se dispone cuando el psiquismo está en permanente “jaque”, es decir, acosado por la vida impulsiva porque algo falló en la construcción de los mecanismos defensivos necesarios para hacer frente a las pulsiones y tendencias al acto.

Por tanto, el encuentro con la Ley, con una ley tolerable y ejercida desde el cuidado y no desde el resentimiento, la rabia o la prepotencia, es el camino para que el joven tenga una experiencia emocional correctora que le ayude a construir su vida hacia la madurez de un modo tolerable para él y para los demás. Y éste es el gran valor de la relación que se establece entre el profesional de medio abierto y el chico que han infringido. Para muchos chicos esta es una experiencia muy nueva. El acompañamiento en el ejercicio de su libertad desde una posición de cuidado implica una restricción a dicha libertad,preciado don. Esta restricción en principio viene impuesta por la medida pero puede ser ponderada en la relación siendo importante que el chico sea capaz de depositar esa parte que la ha sido limitada sobre el profesional. Este ha de dar seguridad de que no se va a instaurar un vínculo de dominación que para el chico sería inaceptable y que tendría esfuerzos casi reforzadores de las razones por las que transgredió.

Muy frecuentemente en la transgresión hay una reclamo a una función de límite que fue insuficientemente ejercida. De un límite establecido con coherencia y en base a un mandato social no al capricho del que lo impone. Creo que pocos sujetos no han tenido límites pero para muchos han sido límites arbitrarios a los que han debido someterse. La función del límite es contener y marcar un territorio de tranquilidad que es el que da saberse cumplidor de las normas. La función de los límites que se imponen en el ejercicio

de los procesos educativos no es otro que facilitar al sujeto instrumentos para la vida en común y la contención de la vida impulsiva y sus efectos destructivos.

En muchos casos la función del profesional que acompaña al joven en el proceso de cumplir con una medida judicial es ayudarle a instaurar un orden interno del que por diversas circunstancias carece en alguna medida. Ese proceso es asombrosamente singular como lo es el propio proceso de construcción de la identidad y los modos de ser. Por eso es que las prácticas profesionales pueden sustentarse en criterios mas o menos genéricos consensuados pero en su aplicación han de tener en cuenta las características de cada sujeto y las experiencias o situaciones que le han llevado a cometer una infracción y también de sus modalidades vinculares.

Nuestra tarea profesional es altamente creativa y las organizaciones han de hacer viable el nivel de creatividad que cada situación requiere para no caer en prácticas rutinarias y homogeneizadoras poco reconocedoras de que cada sujeto es un mundo. Y de que cada sujeto ha construido su modo de ser influenciado por un conjunto de personas y circunstancias también particulares. Siempre hemos de intentar explicarnos las razones que han llevado a un determinado comportamiento, tanto las debidas al propio sujeto como a las de su contexto. Detrás de muchos sufrimientos encontramos razones históricas entre las que no es raro observar la pobreza, la marginalidad y la injusticia.

El joven que transgrede necesita que le sea facilitada de modo coherente la experiencia de reparación pero, a la vez, que se le ofrezca la experiencia de construir un vínculo para cuya construcción son imprescindibles la escucha atenta, la comprensión, el acercamiento prudente y respetuoso, la paciencia para trabajar con ritmos aceptables para cada sujeto y la humildad que nos lleve a reconocer la limitación de nuestros instrumentos y la confianza en que el buen trato

tiene siempre efectos beneficiosos y es imprescindible en toda relación ética y moralmente fundamentada.

Sostener una práctica basada en valores es nuestro deber aunque no siempre sea fácil. Por ello es necesario tener una actitud reflexiva, abierta, dialogante que permita ir avanzando en la construcción de modos de hacer que se nutran de la experiencia y que, a la vez, puedan sin miedo encarar con valentía los retos que se derivan de la complejidad del momento histórico que nos ha tocado vivir y a los que hemos de ir dando respuestas.

Me resulta especialmente grato aportar mis reflexiones a un texto que me ha interesado mucho. Un texto que abre vías creativas para la reflexión sobre la importante tarea que vienen desarrollando los equipos que se mueven en el ámbito de la Justicia Juvenil.

Y quiero expresar también mi gratitud por las muchas cosas compartidas con los profesionales en los espacios de supervisión de la tarea.